

Soc
4913
406

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

Soc 4913.406

Harvard College Library

FROM THE GIFT OF

MRS. E. C. HAMMER, OF BOSTON

For the purchase of Scandinavian Books and
Books relating to Scandinavia

IN MEMORY OF

EMIL CHRISTIAN HAMMER

DANISH CONSUL AT THE PORT OF BOSTON
FROM 1859 TO 1894

Received 14 July, 1900.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

NORSKE KVINDERS

RETSLIGE OG SOCIALE STILLING

AF

GINA KROG

UDGIVET AF NORSK KVINDESAGSFORENING

KRISTIANIA

H. ASCHEHOUG & CO.s FORLAG

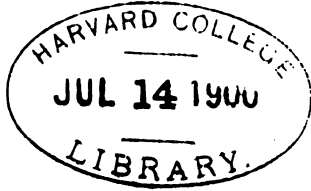
HOVEDKOMMISSIONÆR FOR DANMARK: H. HAGERUP

1894

~~Soc 4913.1~~

www.libtool.com.cn
Soc-4913.406

✓

Hammer fund

Forord.

Nærværende skrift er efter anmodning af «Norsk kvindesagsforenings» bestyrelse udarbejdet i anledning Chicago-udstillingen og bestemt til i en norsk og en engelsk udgave at indlemmes i det internationale bibliotek i kvindernes bygning i Chicago, hvor der findes lignende korte beretninger om kvindernes stilling i flere andre lande. Det har saaledes til opgave at orientere udenlandske læsere om norske kvinders stilling. Men samtidig har jeg havt for øie at give de oplysninger, jeg har kunnet samle, i en saadan form, at de ogsaa kunde gjøre nytte herhjemme. Under udarbejdelsen har jeg imidlertid bragt i erfaring, at det dobbelte formaal med det lille leilighedsskrift ogsaa har nødvendiggjort en noget forskjellig redaktion af enkelte afsnit. Det skrift, der under udstillingen blev oversendt til den norske afdeling i kvin-

dernes bygning, er saaledes for enkelte afsnits vedkommende adskillig mere kortfattet end dette, og i den eventuelle engelske udgave maa samtidig adskillige tilføjelser finde sted, saaledes f. ex. korte notiser om vort folks almindelige historie.

At jeg har stillet kvinders og mænds ligestilletthed for loven og frigjort kvindelighed som maal og maalestok, vil man finde at være i sin orden i et skrift, udgivet af «Norsk kvindesagsforening» og med en bestemmelse som den nævnte.

At opgive den vel kjendte og mindre kjendte literatur, der er benyttet ved udarbeidelsen, vilde i et skrift, der for saa stor del bestaar i en ligefrem refereren af kjendsgjæringer, være for vidtløftigt.

I flere tilfælde har jeg maattet ty til sagkyndig hjælp. Denne hjælp har været ydet mig dels som korte opgaver, dels som kritik og i et par tilfælde som sammenhængende fremstilling. For den værdifulde assistance og for den overordentlige velvilje, hvormed den er givet, aflægger jeg herved min ærbødige tak.

Kristiania i december 1893.

Forf.

Indhold.

	Side
FORORD	III
INDLEDNING	VII
I. PERSONRETSLIG STILLING	I
Myndighed. Værgemaal. Arv. Næringsrettigheder. En del straffebestemmelser m. v.	
II. SÆRSKILT OM GIFT KVINDES RETSLIGE STILLING	11
Formuesretslig stilling. Ægtefællers personlige retsforhold. Raadigheden over børnene. Skilsmisse og separation. Lav- alder for ægteskab. Enkepension.	
III. STILLING I STAT OG KOMMUNE	20
Politisk stemmeret og valgbarhed. Kommunal stemmeret og valgbarhed. Sundhedskommission og fattigkommission. Skole- styre og tilsynsudvalg. Agitationen for stemmeret. Skatte- loven. Meddomsret og lagmandsret.	
IV. ÆFFENTLIGE STILLINGER	24
Jordemødre. Tandlæger, apotekere og farmacøiter, telegrafist- inder, postfunktionærer. Ansættelse i regjeringens og andre offentlige kontorer. Ansættelse i Norges bank og hypotek- banken. Ansættelse i strafanstalten for kvinder og i distrikts- fængsler. Lærerinder. Adgang til embedsstillinger. Kongelige kommissioner.	

	Side
V. UNDERVISNING	42
Den ældste almueskoleundervisning paa landet og i byerne. Dansk skole, latinskole, borger- eller realskole. Skoleloven af 26de juni 1889. Middelskole. Skolekjøkkener. Amts- skoler. Examensret. Private pigeskoler. Adgang til univer- sitetets examener. Adgang til de høiere skoler. Kvindelige studenter. Offentlige seminarier. Kgl. kunst- og haandverks- skole i Kristiania. Kvindelige industriskoler. Statsunderstøt- tede landbrugsskoler. Tekniske skoler. Handelsgymnasiet i Kristiania.	
VI. SOCIAL STILLING	55

Indledning.

Der har i det 19de aarhundrede i alle civiliserede lande vist sig en stadig og mere og mere bevidst og udpræget tendens til at give kvinderne mere lige retsvilkaar med mænd og i det hele forbedre deres sociale stilling. Denne udvikling er det ikke af mindst interesse at iagttage i vort fædreland, hvor den nationale nyreisning foregaar i det samme tidsrum, og hvor de nye institutioner fra aarhundredets begyndelse skal funktionere i sammenhæng med det overleverede og med de senere sociale impulser udenfra.

Søger man tilbage i vort aarhundrede for at finde de første større merkepæle, der betegner fremskridt i norske kvinders retslige stilling, stanser man uvilkaarlig ved lovene omkring 50- og 60-aarene om lige arveret for mand og kvinde og om myndighed for ugift kvinde. I begge disse afgjørelser ligger en erkjendelse af kvindernes menneskeret, en erkjendelse hos lovgiverne, som man maaske tør anse for adskillig forud for den paa den tid gjængse opfatning og derved i sine konsekvenser opdragende ligeoverfor almen-

hedens retsbevidsthed. De næste mere epokegjørende reformer fuldbyrdedes i 80—90-aarene, da vort universitet aabnedes for kvinder paa samme betingelser som for mænd, og da loven ogsaa erklærede gift kvinde for myndig. Men disse sidste lovbestemmelser har, sammenlignet med de før omtalte, mere karakteren af en stadfæstelse af, hvad forholdene og udviklingen har frembragt, og mindre karakteren af et fra lovgiverne udgaaet initiativ. I de mellemliggende aar har nemlig den sterke kulturstrøm, som kaldes kvindebevægelsen, gravet sig et dybere og bredere leie ogsaa i vort land, retfærdighedssansen er blevet mere bevidst og er kommet i kraftig vext hos almenheden og hos kvinderne selv.

Og afgjørelsen og behandlingen af flere af de sager, der for tiden staar paa programet, viser, at lovgivningen nu saa langt fra at gaa i spidsen heller reagerer mod flere af de krav paa reformer, der stilles til den, og ikke tør gaa beslutsomt fremover i det spor, den betraadte, da den gjorde broder- og søsterparterne lige.

I.

Personretslig stilling.

Myndighed. Værgemaal. Arv. Næringsrettigheder. En del straffebestemmelser m. v.

Enkelte af reformerne i vort aarhundredes midte ser ud som en gjenoptagen af retsregler i vor gamle nationale lovgivning, og man faar indtryk af, at i enkelte henseender var de norske kvinder ifølge de gamle love stillet gunstigere, end de blev det gjennem det senere danske lovsystem.

Man bør vistnok være meget forsigtig med at tage dette som vidnesbyrd om de gamle nordmænds «humane» aand, «deres iboende respekt for kvindeskønnet» osv., som det saa let lyder ved festlige anledninger — der er nemlig altfor mange træk fra det hedenske Norges vedtægter og bestemmelser, der ikke peger i den retning. Men hvor man nu end maa søge udgangspunkterne og aarsagerne, saa virker det i hvert fald uvilkaarlig tilfredsstillende at træffe paa fakta, der vækker forestillingen om, at det gamle nationale og det moderne almene ikke staar i disharmonisk modsætning. Det faar da blive de videnskabelige forskeres sag

1 — Norske kvinders retslige og sociale stilling.

nøiagtig at bestemme de enkelte kjendsgjerningers værdi og grundig udrede, hvilken betydning der maa tillægges dem i forbindelse med tidsforhold og andre omgivende omstændigheder.

I henseende til lovene om kvinders *myndighed* stiger saaledes den gamle norske ret og den nyeste tids lovbestemmelser frem som høidedrag, hvorimellem de forløbne aarhundreders lavland ligger.

Ifølge MAGNUS LAGABØTERS og tidligere og senere gamle norske love var ugifte kvinder i henseende til myndighed stillet lige med mænd og kunde slutte kontrakter og være værge ligesaavel som mænd.

Gift kvinde var under mandens værgemaal, men hendes raadighed var dog ikke saa indskrænket som efter senere aarhundreders lovgivning.

Ifølge lovbogen af 1687 — CHR. V's norske lov, der er basis for senere tiders lovrevisioner og derfor maa bruges som udgangspunkt — er kvinden et helt umyndigt væsen. Den ugifte kvinde er under faders værgemaal hele sit liv, den gifte kvinde under mandens. — Dog kunde der ved kongelig bevilling tilstaaes ugifte kvinder at være myndige paa samme maade som mindreaarige mænd.

Ved de praktiske forholdes og omstændighedernes magt var det enker, som kom til at indtage den selvstændigste stilling, idet de uden hensyn til alder var myndige, dog med «lagværge», som de kunde forlange sig beskikket af øvrigheden, men som de ogsaa selv kunde vælge efter eget behag og skifte saa tidt de vilde.

Ved lov af 16de juli 1845 skede den første større reform paa dette omraade, idet ugifte 25-aarige kvinder fik samme

myndighed som 18-aarige mænd, det vil sige, de blev fra denne alder myndige under kurator. Ved lov af 11te april 1863 blev med hensyn til personlig myndighed al forskjel ophævet mellem mænd og ugifte kvinder, der efter denne lov blev mindreaarige ved 18de og fuldmyndige ved det 25de aar.

Enker og separerede og fraskilte hustruer er ifølge samme lov myndige uden hensyn til alder og uden forpligtelse til at tage lagværge.

Ved lov af 27de marts 1869 blev fuldmyndighedsgrænsen for ugifte kvinder saavel som for mænd nedsat til det 21de aar.

Ogsaa efter denne alder er ugift kvinde samt separeret og fraskilt hustru *berettiget* til at faa sig beskikket en lagværge, som, naar hun ønsker det, skal veilede hende ved afgjørelsen af formuesanliggender. Hermed taber hun dog intet af sin myndighed, og den nævnte lov udtaler udtrykkeligt, at hun ogsaa er bundet ved forpligtelser, som hun uden saadan bistand har overtaget.

Endelig blev ved lov af 29de juni 1888 ogsaa gift kvinde erklæret myndig fra fyldte 21de aar.

Kvinder er endnu udelukket fra at være værge for andre undtagen som enker, da de kan være værge for sine børn.

Ifølge de ældste norske retsregler var *kvindernes arveberettigelse* ingen eller meget indskrænket, retten til udstyr ved giftermaal traadte istedet. Efter de gamle Gulatings- og Frostatingslove er arvegangsordenen: 1. søn, 2. fader og først

3. datter, der arver halvt med sønnesøn. MAGNUS LAGABØTERS lovbog af 1274 (der foretog den forandring i den ældre regel, at den kaldte den ægtefødte descendens til arv foran alle slægtninger i sidelinjerne) bestemmer, at datter og sønnesøn arver halvt med søn.

Ifølge CHR. IV's lovrevision af 1604 arver søster sammen med broder i alle arvegangsklasser, men med den væsentlige indskrænkning, at kvinder kun tager halv lod mod mænd. Denne bestemmelse optoges i lovbogen af 1687 og bestod, lige til den gjældende arvelov af 1854 bestemte, at kønsforskjel mellem dem, som arver med hinanden, eller mellem dem, i hvis sted de tager arv, ingen indflydelse faar paa arveloddernes størrelse.

Ægtefæller tager arv efter hinanden, naar der ikke efterlades afkom. Hvis der er andre arveberettigede slægtninger, blir ægtefællens part en trediedel af den afdødes formue, og naar der slet ikke findes arveberettigede slægtninger, tilfalder hele boet den efterlevende ægtefælle. Efter norsk ret er ægtefællen dog ikke tvangsarving.

En afvigelse fra princippet om, at kønsforskjel ikke faar indflydelse paa arv, sker ved *aasædesretten*: det er nærmeste livsarvings ret til ved forældrenes død at forlange sig deres hovedgaard udlagt efter billig taxa.

Her gaar blandt lige nær beslægtede mand foran kvinde. Det samme finder sted i henseende til odelsretten: familiens ret til at gjenindløse jordegods, som er kommet ud af slægten — en for Norge eiendommelig levning af et aristokratisk system.

Baade i henseende til kvinders arveret og myndighed viser der sig forøvrigt i vore nabolande Sverige og Danmark

i det samme tidsrum lignende tendenser i lovgivningen som i Norge.

Paa basis af samme opfatning, som forholdt kvinderne at være myndige borgere, har det ogsaa været negtet dem at tage *haandverks- og handelsborgerskab*. Dog har der været adskillige næringer, hvortil ikke behøvedes særskilt rettighed, og som baade ugifte og gifte kvinder kunde drive.

Ogsaa her har enker kommet til at indtage en undtagelsesstilling, idet mandens adgang til næringsdrift i de fleste tilfælde er gaaet over paa hende.

I *haandverksloven af 15de juli 1839* udtales det saaledes, at det skal være «en mesters enke uforment at vedblive det eller de af ham drevne haandverk, saalænge hun forbliver ugift».

I samme lov findes ogsaa en paragraf, som lyder: «Tilladelse til at drive et vist haandverk uden hjælp af svende og drenge kan af magistraten, efterat den i forening med formændene derom har taget beslutning, udfærdiges for saadanne enker eller ugifte fruentimmer, som tilveiebringer antageligt bevis for deres duelighed i haandverket og enten er over 40 aar gamle eller formedelst svagelighed eller af anden særdeles aarsag savner adgang til paa anden lovlig maade at ernære sig.»

Ved loven om *udvidet adgang til haandverksdrift i kjøbstæderne* af 14de april 1866 blev det bestemt, at næringsbrev, der giver samme ret som *borgerbrev* paa haandverk, paa forlangende skal gives i kjøbstaden bosatte enker og ugifte kvinder, der har fyldt sit 21de aar.

Handelsloven af 8de august 1842 bestemmer, at «enker, koner, der er aldeles fraskilte fra deres mænd, samt ugifte fruentimmer, der ifølge kgl. bevilling er myndige, saaledes som om mindreaarige personer ved lov er bestemt, og derhos have erholdt deres kurators samtykke efter lovbogens 3—19—35, have efter det fyldte 25de aar adgang til at antages som handelsberettigede i kjøbstæderne».

Efter lovene om fuldmyndighed er bestemmelsen om kgl. bevilling m. m. selvfølgelig bortfaldt, og ifølge lov om *udvidelse af handelsfriheden paa landet af 26de mai 1866* er fuldmyndig kvinde ganske ligestillet med mænd i henseende til adgang til at erhverve handelsbrev. Hvorvidt gift kvinde, efterat hun ved lov er erklæret myndig, har samme adgang, har været omtvistet.

Det maa erindres, at kvinder ved disse love ikke har erholdt *borgerskab*. Handels- og haandverksborgerskab giver i byerne saavel statsborgerlig som kommunal stemmeret og valgbarhed, mens dette ikke er tilfælde med næringsbrev paa handel og haandverk. Handels- og haandverksborgerskab er saaledes blot for mænd, der vil drive handel og haandverk i *byerne*. Handelsbrev og næringsbrev paa haandverk er for kvinder, der vil drive handel og haandverk i byerne — foruden at handelsbrev ogsaa er for enhver mand eller kvinde, der vil drive handel paa landet.

Handelsborgerskab betales med et gebyr af 32 kr.; handelsbrev i byerne til kvinder med et gebyr af 16 kr. Borgerbrev paa haandverk betales med 16 kr., næringsbrev paa haandverk med 8 kr.

For indeværende odelsting er fremsat regjeringsforslag gaaende ud paa, at gift kvinde skal paa forlangende med-

deles næringsbrev paa handel og haandverk, kun med den indskrænking, at hun ikke uden kgl. bevilling maa drive nogen næring, som er manden forbudt paa grund af hans offentlige stilling. Dette forslag har været behandlet i justitskomiteen og efter dennes indstilling besluttet ikke taget under behandling iaar. Komiteens flertal sympatiserer med tanken om at give gifte kvinder adgang til at erhverve handelsborgerskab, men ønsker, at der i loven kommer ind yderligere bestemmelser end de foreslaede om ordningen af formuesforholdet mellem ægtefæller, altsaa et tillæg til eller forandring i lov af 1888 om formuesforholdet mellem ægtefæller.

Et par indskrænkninger i retten til frit selverhverv specielt for kvindernes vedkommende er der skeet ved en lov af 1892 om tilsyn med arbeide i fabriker.

§ 21 lyder: Det maa ikke tillades kvinder at arbeide i de første 6 uger efter deres nedkomst. Dette tidsrum kan dog i enkelte tilfælde indskrænkes til 4 uger, naar vedkommende kvinde kan fremlægge vidnesbyrd fra en læge om, at hun uden skade kan udføre det for hende bestemte arbeide.

§ 22: Ved bergverker og deslige maa børn og kvinder ikke benyttes til arbeide under dagen.

§ 23: Børn og kvinder maa ikke benyttes til rensning og smøring eller eftersyn af axelledninger og maskiner under gangen eller til paalægning af remme, tauge eller deslige paa omdreieende skiver, medens disse er i bevægelse, uden hvor det er aldeles ufarligt.

Det område, hvor kvinderne ifølge lovgivningen langt tilbage har været tilkjendt fuld borgerpligt, menneskeret og ansvar, er *straffens*. I det store gjælder den norske straffelov ligelig for mand og kvinde. Det blir derfor kun de enkelte bestemmelser, der har hensyn til kjønnsforholdet, og hvor der maa gives særskilte bestemmelser for mænd og kvinder, der her skal omtales.*

Ifølge straffeloven af 20de aug. 1842 skal utugt, begaaet med et pigebarn over hendes 12te og under hendes 15de aar straffes med fængsel eller strafarbeide fra 6 maaneder til 3 aar. Hvis hun er under 12 aar, straffes det som voldtægt med strafarbeide fra 6—12 aar. For tiden er straffeloven under revision ved en dertil nedsat kgl. kommission; i et af kommissionens formand udarbejdet udkast er den beskyttede alder sat op til 16 aar og i tilfælde forførelse til 18 aar og baade for gutter og piger.

Kvinder, der driver utugt som erhverv, straffes ifølge straffeloven med fængsel eller strafarbeide. Ifølge ovenomtalte lovudkast foreslaaes denne straffebestemmelse — som lidet effektiv og som lidet retfærdig, idet prostitutionens kunder ikke samtidig rammes — ophævet. Derimod er i samme lovudkast straffene for rufferi betydelig skjærpet.

Straffen for kvinde, som inden 24 timer efter fødselen dræber sit uægte barn, er fra 3 til 9 aars strafarbeide. — Ved gjentagelsestilfælde kan straffen skjærpes betydelig.

En kvinde, som ved fødsel i dølgemaal bevirker sit uægte barns død, straffes med fængsel eller strafarbeide fra

* Om straffenedsættelse for hustruen se kapitlet: Særskilt om gift kvindes retsstilling.

6 maaneder til 6 aar. Samme straf er sat for kvinde, som fordriver eget foster.

Disse straffebestemmelser er fra 1889 og afløste langt strengere bestemmelser i straffeloven af 1842. Dog var det ogsaa her sat mildere straf for barnemord end for sædvanligt mord eller drab.

Ifølge en lovbestemmelse af 18de juni 1892 kan ogsaa den mand, der unddrager sig for at yde en af ham udenfor ægteskab besvangret kvinde fornøden bistand, straffes med bøder, fængsel eller strafarbejde, hvis han derved bevirker, at hun begaar nogen strafbar handling, rettet mod fosterets eller barnets liv. Hvis han, uagtet vidende om, at hun har saadan hensigt, ikke søger gjerningen forebygget, straffes han med fængsel og strafarbejde indtil 3 aar, under samme forudsætning kan i tilfælde barnets død straffen gaa op til 6 aar.

I *tillæg til straffeloven af 28 juni 1890* er optaget følgende bestemmelse: Hvo, som uden gyldig grund vægrer sig ved at indgaa ægteskab med en kvinde, der efter hans fyldte 21de aar under vitterlig forlovelse eller i tillid til givet ægteskabsløfte af ham har ladet sig besvangre, straffes med fængsel eller bøder.

Denne bestemmelse afløser en lignende bestemmelse i loven af 1842, der var uden al praktisk betydning, da den alene antoges gjældende, hvor der foruden besvangrelse forelaa juridisk aftvingeligt ægteskabsløfte 3: (efter en forordning af 1734) skriftligt løfte med 2 vitterlighedsvidners underskrift.

I denne forbindelse kan ogsaa nævnes lovgivningens bestemmelser om udenfor ægteskab fødte børns og deres

moders retsstilling. Disse gaar saa langt tilbage som til midten af forrige aarh., da en forordning paabød øvrigheden, at den skulde forhjælpe moderen til underholdningsbidrag, og gav anvisning paa forskjellige tvangsmidler i dette øie-med. Bestemmelserne herom blev senere samlede i en lov af 1821, der er afløst af lov af 1892 *om underholdningsbidrag til børn, hvis forældre ikke har indgaaet ægteskab med hinanden*. Her bestemmes, at det paaligger faderen indtil barnets fyldte 15de aar delvis eller efter omstændighederne helt at udrede de med dets underhold og opdragelse forbundne udgifter, afpassede efter hans egne og moderens økonomiske vilkaar, og ogsaa efter barnets fyldte 15de aar kan faderen under enkelte omstændigheder tilpligtes at yde bidrag til barnet. Faderen pligter ogsaa efter evne at bidrage til udgifterne ved moderens nedkomst og forsvarlige forpleining under barselleiet. Ogsaa de bestemmelser, der gaar ud paa at gjøre loven effektiv, viser til ære for vort lands lovgivere helt afvigende tendenser fra den berygtede paragraf i den franske *côte civil*: Det er forbudt at efterspore barnefaderen.

II.

Særskilt om gift kvindes retslige stilling.

Formuesretslig stilling. Ægtefællers personlige retsforhold. Raadigheden over børnene. Skilsmisse og separation. Lavalder for ægteskab. Enkepension.

I henseende til ægtefællernes formuesretslige stilling er det af interesse at lægge merke til, at i gammel norsk ret var det gjældende system særeie — hvori manden havde en meget udstrakt forvaltnings- og forføiningsret — et system, man mener hang sammen med de faste eiendommers overveiende betydning og ønsket om at bevare dem for slægten. Efterhvert kom imidlertid forholdet i Norge til at antage mere lighed med det i Sverige og Danmark gjældende, hvor formuesfællesskab mellem ægtefolk var regelen, men alene omfattede løsøre og kjøbejord, medens arvejorden stod ganske udenfor fælliget og ved ægteskabets opløsning faldt tilbage til den æt, hvorfra den var kommen. Det er sandsynligt, at udviklingen under foreningen med Danmark har gaaet mere og mere i retning af fuldstændigt formuesfællesskab, indtil ved CHR. V's lov af 1687 den i Danmark gjældende ret, saaledes som den i tidernes løb havde dannet sig, helt og holdent optoges.

Det er ikke udtrykkeligt nævnt i lovbogen, at formuesfællesskabet er den legale ordning af formuesforholdet mellem ægtefæller, men en hel række lovbestemmelser gaar ud fra denne forudsætning, og den har hjemmel i over 200 aars sædvane og retspraxis.

Efter dette blev hovedregelen, at ægteskabet indførte fuldstændigt formuesfællesskab. Formuen bestyredes af manden med uindskrænket raadighed, hustruen var udelukket fra enhver indflydelse paa fællesboets bestyrelse, og der tilkom hende ingen ret til at faa fællesskabet ophævet. Hustruen var dertil, som tidligere omtalt, umyndig og kunde ikke engang forpligte sig selv ved sine kontrakter.

Forpligtelser, indgaaet af hustruen til fælles nytte og uomgjængelig fornødenhed, kunde dog kræves fyldestgjorte af fællesboet.

Adgang til gennem ægtepagt at oprette helt eller delvist særøie, antoges der at være tilstede, men angaaende dette var der høist usikre og mangelfulde regler og bestemmelser.

Denne ordning viste sig faktisk ofte at føre til sørgelige misbrug, og efterat ugifte kvinder var givet en selvstændig økonomisk stilling, og kravene fra kvindesagens venner havde begyndt at lade sig høre, fandt man, at en revision af den gjældende ret ikke længer kunde opsættes.

Efter foranledning af stortinget nedsattes i 1871 en kgl. kommission for at tage sagen under overveielse. Fra denne kommission afleveredes i 1875 et motiveret lovudkast paa grundlag af, at formuesfællesskabet opretholdes som den legale ordning. I overensstemmelse hermed blev der gjentagne gange fremsat kgl. proposition til lov om formues-

forholdet mellem ægtefæller, men først i 1882 blev sagen taget frem i odelstinget. Inden komiteen var der imidlertid denne gang fremtraadt en fraktion, der holdt paa særeie som den legale ordning. I odelstinget besluttede man derfor at anmode regjeringen om at indhente kommunebestyrelsernes erklæring specielt angaaende dette punkt. Af de 525 kommunebestyrelser, som afgav erklæring, udtalte de 508 sig for formuesfællesskab som regel. I 1884 fremsattes atter kgl. prp. paa samme basis, men først i 1888 kom sagen gennem private forslag til behandling i odelstinget. Komiteens indstilling gik denne gang ud paa at faa oprettet et meget omfattende legalt særeie ved siden af det legale formuesfællesskab, idet arv og gave skulde være undtaget formuesfællesskabet, men loven af 29de juni kom i dette og flere tilfælde at afvige fra komiteens indstilling.

Foruden som før meddelt at give gift kvinde samme myndighed som ugift giver loven af 29de juni 1888 følgende hovedbestemmelser:

Ægtefællerne kan gennem ægtepagt saavel før som efter ægteskabets indgaaelse ordne sit indbyrdes formuesforhold paa den maade, parterne finder tjenligst.

Hvor ingen ægtepagt er oprettet, bestaar fælleseie mellem ægtefællerne.

Fællesboet bestyres af manden alene. Dog maa han ikke uden hustruens samtykke bortskjænke mere end en tiendedel af samme. Manden er uberettiget til uden hustruens samtykke at bortgive, afhænde, pantsætte eller bortleie fast eiendom paa landet, som af hende er indbragt i fællesboet.

Forpligtelser, som hustruen indgaar til fælles nytte eller fornødenhed, kan kræves fyldestgjorte af fællesboet.

Hustruen er, selv om udbyttet af hendes selvstændige virksomhed paa grund af formuesfællesskabet blir fælles eiendom, dog eneberettiget til at raade over, hvad hun ved saadan virksomhed erhverver, samt over hvad hun derved bevislig har anskaffet.

Hvis manden i fælleseiets bestyrelse viser uforstand eller letsindighed, kan hustruen kræve skifte og sin part udlagt som særeie. Tidligere kunde dette kun opnaaes ved mandens umyndiggjørelse.

Hvor der ved ægtepagt er oprettet *særeie*, har hver af ægtefællerne raadigheden over og bestyrelsen af sin formue uafhængig af den anden. —

Der er i vor lovgivning meget faa *positive* regler om *ægtefællernes personlige stilling* og gjensidige pligter mod hinanden. Ved retsafgjørelser har man derfor mere end til direkte lovbestemmelser maattet ty til en vis generel retsopfatning, som man dels har søgt udledet af lovgivningen paa nærliggende omraader, dels har fundet forudsat i den hele gjældende betragtning af ægteskabets karakter.

De gjensidige pligter har været betragtet mere som moralske end som juridiske, og man ser derfor ogsaa, at lovgivningen har søgt dem overholdt ved kirkelige og moralske midler: formaninger af prester til overbærelse, forligelighed osv.

Ægteskabsbrud er dog ifølge lovgivningen, uanseet om det er mand eller hustru, som gjør sig skyldig i det, stempet som forbrydelse, idet tilsidesættelse af den ægteskabelige troskab paa forlangende af den fornærmede part kan drage offentlig tiltale efter sig.

Det er blevet fremhævet som et udmerket træk i

gammel norsk ret, at ifølge denne har manden aldrig, som ifølge gammel dansk og svensk lov, havt revselsesret over sin hustru. Heller ikke blev i CHR. V's lov trods de gamle danske lovkilder bestemmelsen optaget. Hustruen stilles i kapitlet om hustugt ikke i klasse med børn og tyende, men med manden, idet hun kan være udøver af revselsen, ikke gjenstand for den. Ikke destomindre er der mange vidnesbyrd om, at lovens mening har været, at lydigheden var en pligt, som hustruen skyldte manden, om end lovgivningen ingen midler hjemler til dens fremtvingelse. At opfatningen har været, at hun stod i moralsk afhængighedsforhold til manden, derpaa tyder bl. a. en straffenedsættelse for hendes vedkommende, der hjemles i kriminallovens kap. 5, § 5, idet gjerningsmandens hustru med hensyn til straf for delagtighed her stilles i klasse med hans pleiebørn, myndlinger o. a. d.

Det siger sig ogsaa selv, at den juridiske overvegt, manden ifølge de gjældende formuesforholde mellem ægtefæller har havt, har maattet øve en sterk indflydelse paa ægtefællernes personlige stilling og øge hustruens afhængighed.

I kraft af sin husbandsret bestemmer manden familiens opholdssted, og hustruen er pligtig til at følge ham, dog ikke udenfor rigets grænser. Hvis hun imidlertid forlader manden eller negter at følge ham, kan han hverken umiddelbart ved politiets hjælp eller gennem domstolene øve tvang mod hende, derimod kan det blive skilsmissegrund.

Forsørgelsespligten forudsættes først og fremst at paa-ligge manden, men kun naar hustruen maa ty til fattig-understøttelse, eller manden unddrager sig samliv med

hende, kan denne pligt ligeoverfor hustruen gøres retslig gjældende.

Det offentlige tager sig i dette tilfælde særskilt af hendes sag. Ogsaa hustruen antages efter norsk ret at have forsørgelsespligt ligeoverfor manden i tilfælde af trang. —

Med hensyn til *børnene* var det ifølge gammel nordisk ret manden alene, som raadede. I hedensk tid kunde han endog trods moderens indvending lade barnet tage og ud-sætte det. Denne absolute faderret er efterhvert gaaet over til en forældremyndighed og -pligt, der gjælder saavel moder som fader, men aldrig efter barnets 18de aar. I ægteskabet fremtræder dog rettighederne og forpligtelserne fremdeles nærmest som faderens. Han har den afgjørende myndighed med hensyn til børnenes opdragelse og valg af livserhverv. Det er faderen, der har at paatale fornærmelser mod barnets person osv.

Skilles forældrene, maa der tages bestemmelse om børnenes fordeling mellem dem. Saafremt forældrene ikke kan blive enige, afgjør ifølge ny lov af 1892 overøvrigheden, hvem der skal beholde børnene, eller hvorledes de skal fordeles. —

I henseende til *skilsmisse* er mand og hustru efter norsk ret stillet lige. Ægteskabsskilsmisse kan finde sted enten gennem proces og dom eller gennem bevilling. *Dom* kan af den ene ægtefælle kræves paa følgende grunde:

Bigami og ægteskabsbrud. Dog kan skilsmisse ikke erholdes, naar den krænkedede ægtefælle har tilgivet ægteskabsbrudet.

Rømning. Naar en ægtefælle forlader den anden uden dennes vilje. Ogsaa *fravær* uden rømning kan bevirke op-hævelse af ægteskabet, naar der i 7 aar ingen efterretning

haves, eller den bortreiste formodes at være omkommet ved en bestemt begivenhed, og tre aar er forløbne, siden den fandt sted.

Som grunde til skilsmisse kan ogsaa regnes, at den ene ægtefælle dømmes til fængsel paa livstid, efterstræber den andens liv eller tilføier den anden livsfarlige legemskrænkelser.

Hertil kommer de skilsmissegrunde, der ligger forud for ægteskabet og væsentlig indskrænker sig til enkelte forfulgte og uhelbredelige sygdomme.

Skilsmisedommens retsvirkninger indtræder øieblikkelig, og de fraskilte kan da indgaa nyt ægteskab, dog kan indskrænkninger gjøres gjældende ligeoverfor den, der har gjort sig skyldig i ægteskabsbrud.

Skilsmisse ved *bevilling* kan altid opnaaes, naar begge ægtefæller er enige om at skilles, uden at de behøver at paaberaabe sig nogen bestemt grund for denne sin beslutning. Efterat geistlig og verdslig mægling i forveien er forsøgt, og ægtefællernes indbyrdes formuesforhold og forholdet til børnene er ordnet ved overenskomst, erholdes en foreløbig *separationsbevilling* af øvrigheden (magistrat eller amtmand). Ved denne separation hæves ikke selve ægteskabet, og nyt giftemaal kan derfor ikke indgaaes, men den bevirker en suspension af det ægteskabelige samliv og det dermed forbundne personlige forhold. Separationen kan ophæves naarsomhelst ved ægtefællernes overenskomst, og bevillingen træder strax ud af kraft, naar det ægteskabelige samliv igjen optages.

Naar ægtefællerne ifølge separationsbevilling har levet adskilte i mindst 3 aar, og der atter forgjæves er forsøgt

saavel geistlig som verdslig mægling, meddeler regjeringen den endelige bevilling til ægteskabets opløsning. Til indgaaelse af nyt ægteskab udkræves dog særskilt tilladelse.

Fra begyndelsen af vort aarhundrede har skilsmisse gjennem bevilling alene kunnet erholdes, naar begge ægtefæller var enige om at skilles.

I den henseende er imidlertid i de allersidste aar ad administrativ vei indført en reform, idet bevilling til skilsmisse nu kan meddeles paa ansøgning af den ene part og uden forudgaaende separationsbevilling.

Dette maa nu efter en af justitsdepartementet i 1892 derom udsendt meddelelse ansees som en fastslaaet praxis, og det ikke alene i tilfælde, hvor grunde er tilstede, som kunde medføre opløsning efter dom, men ogsaa i adskillige andre tilfælde, naar grunde foreligger, der i betydning nærmer sig de legale, f. ex. efter ægteskabet indtraadt ulægeligt vanvid.

Efter norsk retssædvane bærer hustruen ogsaa efter skilsmissen mandens navn.

Ved separation og skilsmisse bortfalder ægtefællernes indbyrdes arveret. —

En reform i ægteskabslovgivningen, som længe har staaet paa programet, er indførelse af tvungent *borgerligt ægteskab* — med, om ønskes, paafølgende kirkelig vielse.

I Norge kræves endnu, naar begge brudefolkene tilhører statskirken, at vielsen for at have lovgyldig virkning maa forrettes af en af statskirkens prester efter et forordnet ritual.

Ifølge dissenterloven af 27de juni 1891 kan borgerlig vielse erholdes, naar den ene af brudefolkene ikke tilhører

statskirken. Det er som følge af dette i den senere tid blevet en ikke ganske sjelden praxis, at den ene af parterne melder sig ud af statskirken, forat parret kan erholde borgerlig vielse. Denne forrettes af stedets notarius publicus. I overensstemmelse med en foreskrevet formular erklærer han parterne for ægtefolk, efterat de for ham har udtalt sin beslutning om at ægte hinanden, og der om det passerende er skeet en tilførsel til notarialprotokollen, underskrevet af brudefolkene. —

Nogen bestemmelse, der med udtalte ord fastsætter *lavalderen for giftermal*, findes ikke i norsk lov. Det har været omtvistet, om man ikke i saa henseende maatte befølge analogien af lovbogens bestemmelse om, at trolovelser ikke er gyldige under brudens 16de og brudgommens zode aar. Af kirkestyrelsen har imidlertid været antaget, at denne aldersgrænse ikke er anvendelig, og adskillige par er blevet viiede i vort land, uden at denne alder er naaet, og uden at kgl. bevilling dertil er indhentet. —

For enker efter embedsmænd har lovgivningen draget omsorg ved at paalægge embedsmændene ved sit giftermal at gjøre indskud i en offentlig pensionskasse. Ogsaa enker efter endel lavere funktionærer inden forskellige administrationsgrene er sikret enkepension.

III.

Stilling i stat og kommune.

Politisk stemmeret og valgbarhed. Kommunal stemmeret og valgbarhed. Sundhedskommission og fattigkommission. Skolestyre og tilsynsudvalg. Agitationen for stemmeret. Skatteloven. Meddomsret og lagmandsret.

I følge kongeriget Norges grundlov er kvinderne udelukket fra tronfølgen.

De er ogsaa udelukket fra *politisk* stemmeret og valgbarhed.

I Norge er den statsborgerlige stemmeret grundlaget for den *kommunale*. Idet kvinderne er uden politisk stemmeret, er de ogsaa udelukkede fra indflydelse paa kommunens anliggender, de har hverken kommunal stemmeret eller valgbarhed.

At kvinder ikke kan være medlemmer af *sundhedskommissioner* paa landet, fremgaar af vedkommende lovbestemmelses ordlyd. Det samme fremgaar vistnok ikke med utvetydighed af bestemmelserne om sundhedskommissioner i byerne (§ 1), men har formentlig været lovbestemmelsens forudsætning. I ethvert fald har ingen kvinde nogensinde været valgt som medlem af sundhedskommission.

Heller ikke af *fattigkommissioner* kan kvinder være medlemmer.

Ifølge lov af 26de juni 1889 om *folkeskolen paa landet og i kjøbstæderne* kan kvinder vælges ind i skolestyrene, der har en betydelig myndighed,* samt i tilsynsudvalg.

Man er ogsaa rundt i landet begyndt at vælge kvinder ind, men ikke i nogen større maalestok. Og i hovedstadens skolestyre er der blandt dens 12 valgte medlemmer endnu ingen kvinde indvalgt.

Man tør vistnok slutte, at kvindernes absolute politiske umyndighed i vort land har paavirket bevidstheden saa sterkt, at man paa alle omraader har vanskeligt for i dem at se personer med medborgerlige rettigheder og pligter.

Hvis man i andre lande kan fremhæve, at det er den statsborgerlige stemmeret, der er hovedhjørnестenen i arbeidet for kvindernes sag, saa gjælder dette vistnok i strengeste forstand i vort land, hvor lovgivningen har lagt den konstitutionelle stemmeret som den fundamentale, og hvor de politiske interesser spiller en forholdsvis saa stor rolle.

Man vil ogsaa finde, at med faa undtagelser er kvindesagens venner i vort land først og fremst varme tilhængere af politisk kvindestemmeret, og en agitation rettet mod dette maal har været i gang i flere aar.

November 1885 lod Norsk kvindesagsforening holde et foredrag i Kristiania, der resulterede i, at en kvindestemmeretsforening blev stiftet, og at flere grundlovsforslag om stemmeret for kvinder blev fremsat. Disse kom første gang frem til behandling i stortinget i juni 1890. Konstitutionskomiteens indstilling gik den gang ud paa forkastelse af

* Se side 48.

alle forslag, idet blot 3 medlemmer udtalte sig for og 5 imod det mest begrænsede forslag: stemmeret for kvinder, som opfylder grundlovens nugældende stemmeretsbetingelser. I stortinget blev udfaldet — efter en meget livfuld debat — at 44 repræsentanter stemte for dette forslag, 70 imod. 4533 kvinder havde for anledningen indsendt en petition. 15 repræsentanter stemte for almindelig stemmeret for kvinder.

laar (1893) har sagen igjen været fremme til behandling. Konstitutionskomiteens indstilling gik denne gang ud paa antagelse af det mest begrænsede forslag, idet komiteens pluralitet, 5 medlemmer, udtalte sig for dette. For almindelig stemmeret for kvinder udtalte 3 af komiteens medlemmer sig. Ved behandlingen i stortinget 28de juni 1893 fik det forslag, der gaar ud paa, at de nuværende stemmeretsregler skal omfatte kvinder, 58 stemmer, mens 56 stemte imod. Dette forslag har saaledes denne gang faaet majoritet i stortinget; men ved grundlovsforandring behøves $\frac{2}{3}$ majoritet. Forslaget om almindelig stemmeret for kvinder fik denne gang 44 stemmer. For fire mellemforslag stemte henholdsvis 37, 41, 44 og 50 repræsentanter. Som en eiendommelig foreteelse, smlgn. med forholdet i andre lande, maa det betegnes, at ingen repræsentant tilhørende det konservative parti har givet noget af forslagene sin stemme hverken i 1890 eller 93.

Forøvrigt er der det sidste aar reist agitation særskilt for almindelig kommunal stemmeret, en reform, der kan gennemføres ved simpelt flertal og almindelig lovbeslutning,

og det vil da efter næste stortingsvalg kunne vise sig, om vort liberale parti er liberalt nok til at ville øve retfærdighed mod kvinderne. —

Skatteloven gjælder lige for mænd og kvinder. Hvor der er formuesfællesskab mellem ægtefæller, er det manden alene, som blir skattelagt, idet han er at betragte som repræsentant for fællesboet. —

Kvinder kan ikke være medlemmer af meddomsretten og lagmandsretten.

Norske kvinder har fra gammel tid samme vidnepligt og vidneret som mænd og kan føre sin egen sag for retten.

IV.

Offentlige stillinger.

Jordemødre. Tandlæger, apotekere og farmacøiter, telegrafistinder, postfunktionærer. Ansættelse i regeringens og andre offentlige kontorer. Ansættelse i Norges bank og hypotekbanken. Ansættelse i strafanstalten for kvinder og i distriktsfængsler. Lærerinder. Adgang til embedsstillinger. Kongelige kommissioner.

I gamle tider var i Norge som i flere andre lande ogsaa kvinder læger. Hvorledes helbredeskunsten efterhvert gik helt over i mænds hænder, kan ikke her gjøres rede for, men kun det faktum fremholdes, at den eneste gren af faget, kvinder var ansat til at praktisere i i de senere aarhundreder, var fødselshjælpen. Allerede i CHR. V.s norske lov af 1687 findes bestemmelser om, hvorledes jordemødrene skulde forholde sig, og jordemoderstillingen maa vistnok ansees for den første offentlige stilling, der har været beklædt af kvinder i vort land; i lovbogen heder det (2, 8, 8), at «presterne skulle undervise jordemødre, hvorledes de sig skulle forholde baade med barselkvinderne og fosteret og skulle samme jordemødre være ærlige og gudfrygtige kvinder, som sig paa deris embede forstaa og bo paa

bekvemmelige steder, saavel de fattige som de rige til hjælp» osv.

Efter dette kan man forstaa, at det ikke var synderlig bevendt med deres uddannelse.

I midten af forrige aarhundrede blev jordmoderskoler oprettet i Danmark, og fra 1818 blev der anledning for jordemødre at erholde oplærelse i Norge, idet den første fødselsstiftelse da blev oprettet i Kristiania.

Nu sørges der for deres uddannelse ved to offentlige undervisningsanstalter: en i Kristiania, hvor den nuværende fødselsstiftelse blev oprettet 1854, og en i Bergen siden 1861.

I 1890 var der 887 jordemødre, og antallet antages senere steget betydelig. De ansættes af amtmanden. Gjennemsnitsindtægten i by og land under et, naar løn og privatpraxis lægges sammen, har været anslaaet til 500 kr. aarlig.

Nogle kan tjene op til 2000 kr., men dette er ganske faa.

Tandlægefaget var den næste gren af lægekunsten, kvinder kom til at praktisere i i Norge. I 1872 fremstillede en kvinde sig første gang efter at have uddannet sig i udlandet til tandlægeexamen. Der var blandt den daværende examenskommissions medlemmer dissents, om det ved kgl. resolution af 9de septbr. 1857 fastsatte reglement for tandlægeexamen kunde siges at tilstede kvinder adgang, men tilladelsen til at tage examen og senere autorisation blev dog givet.

14 kvindelige tandlæger er senere blevet autoriseret. Flere af dem skal have meget god praxis.

Retten til at vedblive apothek gik i tidligere tid over paa apotekerens enke paa betingelse af, at apoteket blev bestyret af en autoriseret provisor.

Denne ret for enken til at vedblive apoteket blev imidlertid ifølge en lov af 6te juni 1877 frataget hende, dog kan kongen under særlige omstændigheder meddele enken eller boet ret til at vedblive apotekets drift i henholdsvis 5 eller 10 aar.

Lov af 18de juni 1884 om farmacøiters uddannelse m. v. aabner adgang til at bestyre og drive apotek for kvinder, der opfylder de i loven satte betingelser (de samme som for mænd) angaaende examener, tjenestgjørelse paa apotek m. m.; dog kan gift kvinde ikke meddeles bevilling til at drive eget apotek, medmindre hun er sin egen formue fuldt raadig. I tilfælde en med apotekerbevilling forsynet kvinde gifter sig med en ansat apoteker, kan kun den enes næringsrettighed benyttes. Det samme skal gjælde, naar giftermaal indgaaes mellem personer, hvoraf den ene driver apotek og den anden virksomhed som læge.

8 damer har taget medhjælperexamen. 1 af disse tog apotekerexamen i november iaar (1893), og flere studerer videre med samme formaal.

Mange kvinder er nu ansat som telegraf- og postfunktionærer samt i administrationens kontorer, men hertil har ikke trængtes noget skridt fra lovgivningens side.

Inden telegrafetaten er det dog stortinget, som, idet det fastsætter lønningsregulativet, bestemmer, hvor mange kvinder der blir at ansætte.

Initiativet til at faa kvinder ansat i statstelegrafens tjeneste toges i 1857 af den daværende telegrafdirektør, idet han i en skrivelse til *Departementet for det Indre* androg om adgang til at lade til prøve oplære 2 à 4 kvindelige telegraf-elever og senere ansætte dem.

Vilkaarene for antagelse er de samme for kvinder som for mænd. Oplærelsen har foregaaet dels ved fælleskurser, dels ved særskilte kurser for herrer og damer. Examensfordringer og arbejdstid er de samme for begge køn.

Der er nu for tiden 122 telegrafistinder, deraf 23 bestyrerinder og 99 assistenter.

Ifølge sidste lønningsregulativ faar bestyrerinderne en gage af 1400 kr. aarlig med 100 kr. aarlig i alderstillæg efter henholdsvis 5, 10, 15 aars tjeneste, altsaa 1700 kr. aarlig efter 15 aars tjeneste.

De kvindelige telegrafassistenter har i begyndergage 900 kr. aarlig og som alderstillæg 100 kr. aarlig efter henholdsvis 3, 6, 9, 12, 15 aars tjeneste, altsaa 1400 kr. aarlig efter 15 aars tjeneste.

Til sammenligning kan anføres, at de mandlige assistenter faar en begyndergage af 1000 kr. med 200 kr. aarlig i alderstillæg efter henholdsvis 3, 6, 9, 12 aars tjeneste, altsaa 1800 kr. aarlig efter 12 aars tjeneste.

I sin omtalte skrivelse motiverer telegrafdirektøren sit andragende blandt andet paa følgende karakteristiske maade*:

«Da de kvindelige telegrafister ville efter forholdene være tilfredse med en mindre aflønning end mandspersoner og paa de nævnte stationer kunne gjøre fuld tjeneste, antages en saadan foranstaltning at kunne medføre fordel for staten» — — —

I overensstemmelse med dette synspunkt har saa den norske stat baade paa dette felt og andre fulgt majoriteten af de private arbejdsherrers eksempel, at lønne det samme arbeide mindre, naar det udføres af kvinder, end naar det

* Smlgn. side 35.

udføres af mænd. Dette princip er imidlertid af en minoritet inden stortinget nylig blevet kritiseret i meget skarpe udtryk, og man kan vel have haab om, at en anden erkjendelse efterhvert vil trænge sig frem.

Poststyrelsen har i længere tid ansat kvinder i de lavere stillinger. Siden 1890 er ogsaa kvinder ansatte som bestyrerinder af mindre postkontorer (postmestere). Lønninjerne retter sig efter posten, uanseet om mand eller kvinde beklæder den. Til de høiere postmesterembeder kræves ved fast ansættelse kgl. udnævnelse; altsaa kan kvinder først beklæde dem, naar de faar adgang til embedsstillinger; derimod har det hændt, at departementet har konstitueret en kvinde som postmester ogsaa ved et saadant embede.

Af kvinder, som af *centraladministrationen* er ansatte i postvæsenets tjeneste, er der for tiden 3 postmestere med gage kr. 1200, 11 postbetjente (postassistenter) med minimumsløn kr. 600 og maximumsløn kr. 1200. 15 postaabnersker med minimumsløn kr. 400 og maximumsløn kr. 1000.

Hertil kommer en flerhed af postaabnersker med løn under 400 kr., men for disse kan postaabnerstillingen neppe regnes som deres livserhverv.

Desuden er et betydeligt antal kvinder ansatte ved landets postkontorer af postmestrene.

Ved *Norges statsbaner* er fast ansat 37 damer, deraf 6 ved styrelsens kontorer og 31 som telegrafistinder. Adskillig flere damer gjør stadig tjeneste, men til fast ansatte regnes her blot de, der er medlemmer af pensionskassen. Lønninjerne for de ved *styrelsens kontorer* ansatte er ved ansættelsen kr. 600 med tillæg af kr. 60 efter henholdsvis 2, 4, 6, 8 aars tjeneste, altsaa op til kr. 840. Arbeidstiden

gjennemsnitlig 7 timer daglig. Lønningerne for telegrafistinderne er ved ansættelsen kr. 700 med tillæg af kr. 60 efter henholdsvis 2, 4, 15 aars tjeneste, altsaa op til kr. 960.

Efter statistisk opgave fra 1891 var der 455 kvinder ansatte ved post, telegraf og telefon. Telefonen er her i landet for største delen i private selskabers hænder. Telefonistinderne kan saaledes ikke regnes blandt de kvinder, der har offentlig ansættelse, men det har dog interesse i denne forbindelse at hensætte nogle oplysninger om deres arbejdskaar. Der kræves ingen uddannelse for at ansættes. Ved Kristiania telefonselskab er arbejdstiden 6¹/₂ til 7 timer daglig. Lønnen fra 40 op til 70 kr. maanedlig. Bestyrerinderne kan naa op i 120 kr. maanedlig. Til ansættelserne er knyttet den paafaldende bestemmelse, at telefonistinderne skal udgaa af tjenesten i 40-aarsalderen.

Siden 1876 er kvinder ansatte i regjeringskontorerne.

Den 1ste juli 1893 var der 23 fast ansatte kvindelige funktionærer, der var saaledes fordelt paa de forskellige departementer:

Kirkedepartementet	1
Justitsdepartementet	2
Indredepartementet, indreafdeling	1
Do. poststyrelsen	2
Departementet for de offentlige arbeider	6
(Deraf 5 i brandforsikringskontoret).	
Finants- og tolddepartementet	6
Forsvarsdepartementet (arméafdelingen)	2
Revisionsdepartementet	3

I det statistiske centralbureau er for tiden 5 fast ansatte damer og i Kristiania magistrat 3.

Arbeidstiden i departementene er overalt 5 timer daglig, men lønningene er ikke overalt de samme. I nogle departementer har damerne strax ved ansættelsen faaet den for mænd fastsatte ekstraskriveraflønning kr. 104 pr. maaned. I andre departementer ansættes de som «assistenter» med lavere løn, der stiger med visse aars mellemrum. I et departement, hvor damernes arbeide væsentlig bestaar i renskrivning, er lønningen sat saaledes:

Ved ansættelsen	kr. 60
Efter 3 aar	» 80
Efter yderligere 3 aar	» 100.

I et andet departement er lønningen fra 80 kr. til 104 kr. pr. maaned. Enkelte har dertil for den største del af aaret extragodtgjørelse for 2 til 3 timers eftermiddagsarbeide.

I et departement er en dame nylig efter 10 aars tjeneste naaet op til kopistgage kr. 125 pr. maaned.

De i det statistiske centralbureau fast ansatte damer oppebærer for 5 timers arbeide om formiddagen saadan maanedlig aflønning:

Ved ansættelsen	kr. 60
Efter 3 aar	» 80
Efter yderligere 5 aar, altsaa 8 aar fra ansæt.	» 100.

For extraarbeide udenfor kontortiden erholdes her dels en fast maanedlig godtgjørelse, dels betaling for time.

I Kristiania magistrat er arbeidstiden for damerne fra 4 til 6 timer daglig med løn fra 60 til 100 kr. maanedlig.

Ved ligningskommissionens kontor anvendes et betydeligt (efter arbejdsmængden vaxlende) antal damer.

Ved *Norges bank* er der siden 1885 ansat kvinder. Ved bankafdelingen i Kristiania er en dame ansat som bogholder.

assistent, to som assistenter ved vaxlingskontoret. Arbejds-
tiden kan anslaaes til omtr. 5 timer daglig.

Lønningerne retter sig efter posten, uanseet om mand
eller kvinde beklæder den.

Assistentgagen er kr. 1500 aarl. med tillæg af 250 kr.
efter hv. 5, 10, 15 aars tjeneste, altsaa op til kr. 2250 aarl.

Ved vaxlingskontoret er assistentgagen kr. 1200 aarl.
med tillæg som ovenfor, altsaa op til kr. 1950 aarl.

Posterne besættes af Norges banks repræsentantskab.

I *hypotekbanken* er en dame ansat som assistent hos
underkassereren med gage kr. 1200 aarl.

I *strafanstalten for kvinder* er den største del af betje-
ningen kvinder, men de øverste poster beklædes af mænd.

Verksmesterinden og lærerinden ansættes af justits-
departementet, de øvrige af direktøren. Lønningsbudgettet
fastsættes af stortinget.

Verksmesterinden har i løn kr. 1800 aarl. med to alders-
tillæg paa 100 kr. efter henholdsvis 5 og 10 aars tjeneste.

Spisemesterinden kr. 1440 med to tillæg af 60 kr.

Lærerinden kr. 1200 med to tillæg af 100 kr.

2 *opsynskvinder* samt *assistentinden* hos regnskabsføreren
kr. 1200 med to tillæg af 60 kr.

15 *opsynskvinder* samt *fyrbødersken* kr. 1000 med to
tillæg af 60 kr.

Ved *Kristiania* og *Bergens* distriktsfængsler er ogsaa
endel kvindelige betjente, der ansættes af stiftamtmanden.

I Norge er der ingen kvinder ansatte ved *politiet* og
ingen som *fabrikinspektører*.

Om end kvinderne ogsaa paa skolevæsenets omraade i de ældre tider har spillet en meget beskeden rolle, saa er det dog her, de har fundet mest anvendelse.

Idet børnene ofte har modtaget den første boglige undervisning i hjemmet af moderen eller en anden af familiens kvinder, er kvinderne naturlig ført ind paa dette felt, og man tør vistnok antage, at private smaabørnskoler, ledede af kvinder, har været i brug allerede paa skolevæsenets første udviklingstrin.

Første gang, lovgivningsmyndigheden i Danmark-Norge nævner skoler, ledede af kvinder, er saavidt vides i forordning af 12te juni 1716 angaaende danske skoler og skoleholdere i Kjøbenhavn, hvis § 8 bestemmer, at de kvinder, der havde oprettet skole, kunde faa tilladelse til at fortsætte denne, naar de var overhørte af presterne og havde faaet øvrighedens samtykke; dog skulde de forpligtes til kun at undervise pigebørn samt drengbørn under 4 aar. Ligeledes fik skolemestere tilladelse til, naar de havde «gode og i guds ord kyndige hustruer», at lade disse, efter at være blevne overhørt af sognepresten, undervise pigebørnene særskilt i gudsfrygt samt, om de dertil havde den fornødne erfaring, tillige i skrivning og regning. At ogsaa i Norge kvinder holdt privatskoler, om end disse muligens senere kom igang heroppe end i Danmark, sees af reskript af 7de september 1792, der oplyser, at skoleinspektørerne i Stavanger havde klaget over, at «adskillige uvedkommende personer, især af kvindekjønnen, tid efter anden sammesteds oprettede de saakaldte smaa pugeskoler, bestaaende af 4 til 6 børn af almuens ungdom, og hvoraf ikke alene skal flyde betydeligt tab for de beskikkede skoleholdere, men endogsaa

derved lægges stor hindring iveien for ungdommens undervisning, da disse læremestere og lærerinder ikke besidder hertil udfordrende egenskaber». Reskriptet indførte for at raade bod paa mislighederne de for Kjøbenhavn ved reskr. af 4de juli 1707 og 12te juni 1716 indførte skjærpende kontrolregler for Stavanger og de øvrige byer i Kristiansands stift.

Ogsaa paa landet kunde kvindelige lærere anvendes til hjælp for de mandlige. Ifølge frd. af 23de januar 1739 § 39 kunde der nemlig antages som lærerinde «en skikkelig kone, tjenlig til pigeborns undervisning i huset».

Det undervisningsfag, hvortil hermed sigtes, har formentlig været kvindeligt haandarbeide, der ved forskjellige reskripter søgtes indført ogsaa i byerne, neppe derimod husholdningsøvelser, hvad udtrykket muligens kunde lede tanken hen paa.

Første gang, man støder paa bestemmelser om fast ansatte lærerinder ved det offentlige skolevæsen her i landet, er i reskr. af 13de august 1790 angaaende skolevæsenet i Trondhjem, der i B § 2 fastsætter, at der skulde ansættes en «læremoder», hvis løn delvis skulde udredes af THOMAS ANGELS stiftelser. I reskript af 13de decbr. 1799 om fattig- og almueskolernes forbedring i Kristiansand bestemtes, at byens fattigskoler skulde have 1 lærer og 1 lærerinde; den sidstes løn skulde for det første udgjøre 40 rdlr. aarlig. Begge de nævnte lærerinder skulde hovedsagelig undervise i haandarbeide (syning, spinding og strikning). Da man af bestemmelserne om andre byers skolevæsen ser, at der ogsaa andetsteds søgtes indført undervisning i haandarbeide (saaledes Kristiansund, reskript af 21 marts 1800, og Molde,

reskr. af s. d.), tør det være muligt, at der i flere byer var ansat lærerinder ved fattigskolerne i begyndelsen af dette aarhundrede.

I de høiere skoler, de saakaldte latinske, der vistnok kun optog gutter, har der neppe været ansat lærerinder.

Som en mellemting mellem fattigskolerne og de latinske skoler blev der i slutningen af forrige aarhundrede oprettet borger- eller realskoler, undervisningsanstalter, hvoraf de fleste optog saavel gutter som piger. Ved dem af disse, hvis statuter har erholdt kongelig konfirmation, synes neppe kvinder at have været ansatte, ligesom heller ikke haandarbejde kan siges at have været optaget som undervisningsfag. Ved de private borgerskoler (de der ikke ved lov har faaet nogen bestemt form), hvoraf her i 1802 existerede 9 med 9 lærere, var alle disse mandlige.

Den første almindelige lov om vort lavere skolevæsen, l. af 14de juli 1827 om almueskolevæsenet paa landet, organiserede kun undervisning i rent boglige fag med udelukkende mandlige lærere.

Lov af 12te juli 1848 om almueskolevæsenet i kjøbstæderne indførte heller ikke i sin almindelighed undervisning i kvindelige fag med lærerinder, men aabnede kun adgang hertil, idet den i § 2 paalagde skolekommissionen, naar omstændighederne tillod det, at søge at faa en haandgjerningsskole, navnlig for pigebørn, sat i forbindelse med almueskolen. Den første adgang til at ansætte kvinder som lærerinder i almindelige boglige fag aabnedes af lov om almueskolevæsenet paa landet af 16de mai 1860, der ved siden af en til § 2 i lov af 1848 svarende bestemmelse (§ 12) ogsaa tillod lærerinders ansættelse i smaabørnskolers, der

med kommunebestyrelsens samtykke kunde oprettes af skolekommissionen (§ 11).

Angaaende motiverne til den sidstnævnte lovs bestemmelse om at aabne lærerposter i smaaskolen for kvinder, oplyser den ved kgl. resolution af 1ste september 1858 nedsatte kommission til udarbeidelse af en lov om almueskolevæsenet i sin betænkning og indstilling pag. 6 følgende: «Undervisningen burde udføres af lærerinder; thi dels har kvinden en naturlig takt for at behandle smaa børn, og dels vilde skolen derved falde meget mindre kostbar.* For det første nøies lærerinder med meget mindre løn, og for det andet kunde de i fritimerne, som for smaabørn naturligvis vilde blive mange, deltage i husets gjerning og veilede baade yngre og ældre pigebørn i haandarbeider, saa at udgifterne til kosthold i skoletiden vilde blive næsten for intet at regne.»

Ved en tillægslov af 22de mai 1869 til almueskolelovene af 1848 og 1860 tillodes det ved almueskolernes lavere klasser eller, hvor skolen er delt i afdelinger efter børnenes kjønn, ved samtlige pigeklasser at beskikke kvinder som lærere. Efter denne tid er kvinder lidt efter lidt i større og større udstrækning blevne anvendte i folkeskolens tjeneste, navnlig i byerne.

I 1889 var der ved folkeskolen paa landet ansat 480 lærere og 389 lærerinder, ved folkeskolen i byerne 450 lærere og 687 lærerinder, ved kommunale og private borger- og pigeskoler samt private gutte- og pigeskoler 162 lærere og 274 lærerinder og ved høiere almueskoler paa landet 22 lærere og 8 lærerinder, ialt 1114 lærere og 1358 lærerinder.

* Smlgn. side 27.

Ifølge de nugældende love om folkeskolen af 26de juni 1889 er der samme adgang til at besætte lærerposterne saavel med mænd som med kvinder, medens bestemmelsen heraf i de enkelte tilfælde tilkommer de stedlige autoriteter. Byskolelovens § 22 indeholder alene den begrænsning, at der ved enhver folkeskole skal være mindst 1 lærer og 1 lærerinde. Lønnens minimum er for landsskolens vedkommende for lærere (saavel mandlige som kvindelige) i fuldstændig lærerpost fastsat til kr. 12 pr. skoleuge i 2den afdeling og kr. 8 pr. skoleuge i 1ste afdeling (lovens § 20).

Lavmaalet af lønnen for det hele amt fastsættes af amtsformandskabet, og efter dettes bestemmelse har saa endelig den enkelte herredsstyrelse at fastsætte lønnen for de enkelte lærere. Ved siden af lønnen erholder lærerne ogsaa en kostholdsgodtgjørelse, hvis minimum ligeledes fastsættes af amtsformandskabet (§ 22). I de fleste amter holder lønnen sig nær det lovbestemte lavmaal, men er enkelte steder høiere, lige op til kr. 18 pr. skoleuge for lærere i 2den afdeling og kr. 12 for lærere i 1ste afdeling. Kostholdsgodtgjørelsen, der er den samme for alle inden herredet, varierer mellem kr. 3.50 og kr. 7 pr. kalenderuge. For lærerlønnen i byerne er der intet minimum fastsat. Lønningsvedtægten vedtages af kommunebestyrelsen, og satserne kan variere endel i de forskjellige byer, ligesom lønningerne for kvinder som regel er betydelig lavere end for mænd.

I Kristiania, der vistnok er en af de byer, hvor lærerne lønnes bedst, er aflønningen for lærerinder af høiere lønningsgruppe kr. 1400 og for lærerinder af lavere lønningsgruppe kr. 900, der efter 3, 6, 10, 14 og 19 aar stiger til henholdsvis kr. 950, kr. 1050, kr. 1150, kr. 1250 og kr. 1400.

Alle lærerposter ved folkeskolen saavel paa landet som i byerne besættes af skolestyret med overtilsynets (skoledirektørens) approbation.

Ved de *offentlige skoler for den høiere almindannelse* var adgangen til optagelse for elever kun aaben for gutter; overensstemmende hermed skulde lærerpersonalet ved disse skoler ifølge den gjældende lov af 17de juni 1869 kun bestaa af mænd.

Efterat imidlertid nogle af disse skoler, nemlig Kongsbergs, Lillehammers og Aalesunds, er blevne kombinerede gutte- og pigeskoler, er der ved dem ogsaa ansat nogle lærerinder. Ved hver af de nævnte skoler er af disse ansat som lærerinde og inspektrice med en aarlig løn af kr. 1200 samt 2 alderstillæg paa kr. 200 efter 3 og 6 aars tjeneste. For de øvrige lærerinder er gagen kr. 800 uden alderstillæg. Lærerinder ved de offentlige høiere skoler ansættes af kirke departementet.

Antallet af lærere og lærerinder ved de høiere skoler er følgende:

Ved de offentl. høiere almenskoler	247 lærere,	19 lærerinder
» de kommunale middelskoler	. 213 —	108 —
» de private høiere gutteskoler	181 —	37 —
» de høiere pigeskoler	. . . 95 —	204 —

Tils. 736 lærere, 368 lærerinder.

Ifølge lov om seminarier og prøver for lærere og lærerinder i folkeskolen af 14de juni 1890 § 9 kan kvinder ansættes som faste lærere ved *seminarierne* samt tillige som bestyrere ved seminarier med udelukkende kvindelige elever. Ved seminarier med udelukkende kvindelige elever eller

elever af begge køn skal der være mindst én fast ansat lærerinde (ethvert seminariums lærerpersonale skal bestaa af bestyreren og mindst 2 faste lærere). I henhold til denne bestemmelse er der nu ved hvert af de 6 statsseminarier ansat en lærerinde, hvoraf de 5 som tredielærere har en aarlig gage af kr. 1200 samt fri bolig eller husleiegodtgjørelse efter omstændighederne. Den 6te er midlertidig ansat med en gage af kr. 1200 uden bolig eller husleiegodtgjørelse. Alle faste lærere ved statsseminarierne ansættes af kongen, dog uden bestalling som embedsmænd.

Ogsaa ved *abnormskolerne* (2 offentlige og 9 statsunderstøttede private) er der kvindelige lærere ved siden af de mandlige. Lærerinderne er her delte i 2 lønningsgrupper; lærerinder af høiere gruppe aflønnes ifølge det af stortinget i 1893 vedtagne regulativ med en begynderløn af kr. 1400, der efter 3 og 6 aar stiger til henholdsvis kr. 1600 og 1800; lærerinder af lavere gruppe ansættes med en begynderløn af kr. 1000, der efter 3, 6 og 10 aars fast ansættelse stiger til kr. 1100, kr. 1200 og kr. 1400, hvorhos de 2 første aar regnes som prøveaar. For tiden bestaar lærerpersonalet ved abnormskolerne af 40 lærere og 57 lærerinder. Samtlige lærere saavel ved de offentlige som private skoler ansættes nu af kirke departementet.

Om *lærerindernes uddannelse* fandtes der, saalænge de hovedsagelig anvendtes som haandgjerningslærerinder, ingen specielle bestemmelser. Da lov af 22de mai 1869 imidlertid aabnede kvinder adgang ogsaa til andre lærerposter i skolen, bestemtes det samtidig, at kvinder for at faa adgang til fast ansættelse ved almueskolerne skulde underkaste sig en prøve. Ved kgl. resolution af 16de november 1871

fastsattes der et reglement for denne prøve, hvorefter den skulde bestaa af 2 grader. Lærerindeprøven af høiere grad skulde omfatte de samme fag og i det væsentlige de samme fordringer som fastsat for stiftsseminariernes afgangsexamen. Dog skulde fordringerne i religion stilles lavere og prøven i vaabenøvelser bortfalde. Lærerindeprøven af lavere grad skulde foruden praktisk lærerdygtighed og færdighed i kvindeligt haandarbejde omfatte kristendomskundskab, modersmaalet, jordbeskrivelse, fortællinger af fædrelandets historie, skrivning og regning. De nye skolelove af 1889 kræver opfyldelse af de samme betingelser for kvinder som for mænd for ansættelse i fuldstændig lærerpost. For at kunne ansættes i første afdeling maa vedkommende have bestaaet en ved lov anordnet teoretisk og praktisk prøve. For at kunne erholde ansættelse i anden afdeling maa man have bestaaet en ved lov bestemt afgangsprøve ved et lærerseminarium eller en dertil svarende prøve eller have underkastet sig examen artium i forbindelse med en ved lov bestemt tillægspøve. De ovennævnte prøvers omfang er senere fastsat ved lov om seminarier og prøver for lærere og lærerinder i folkeskolen af 14de juni 1890.

For lærerinder ved statsseminarierne og abnormskolerne findes ingen bestemmelser om speciel uddannelse.

Efter at universitetet ved lov af 15de juni 1882 er aabnet for kvinder, og de kvindelige studenter ved lov af 14de juni 1884 har faaet ret til at tage alle examener og grader, der bemyndiger mænd til at beklæde statens embeder

og andre offentlige stillinger, blir spørgsmaalet om man vil gjøre disse stillinger tilgjængelige for kvinderne.

Herom er fremsat privat forslag saalydende:

«Kvinder er ligestillede med mænd til ansættelse embeder eller til beskikkelse i andre offentlige stillinger, naar de har underkastet sig de i saa henseende i lovgivningen foreskrevne examener og forøvrigt fyldestgjør de fastsatte betingelser for at indehave saadanne embeder eller stillinger.»

Forslaget besluttedes efter kirkekomiteens forslag oversendt regjeringen, som i den anledning for tiden indhenter betænkninger inden administrationen, hvor man dog i det hele taget ikke skal være stemt for at aabne nye stillinger for kvinderne i nogen større maalestok.

Kirkedepartementet har igjen indhentet universitetskollegiets erklæring, i anledning universitetsembeder, som gaar ud paa, at der fra universitetets standpunkt ingen grund er til at modsætte sig kvinders adgang til opnaaelse af universitetsembederne alene med undtagelse af de teologiske professorater, idet kollegiet overensstemmende med det teologiske fakultets erklæring, der for sit vedkommende har fraraadet en forandring i det bestaaende forhold — antager, at disse paa grund af sine forhold til de kirkelige embeder indtager en særstilling.

Det medicinske fakultet har enstemmig udtalt sig for, at adgangen aabnes kvinderne til universitetets medicinske lærerposter. Dette maa noteres som et betydeligt fremskridt.

Da regjeringen i 1882 udbad sig det medicinske fakultets betænkning i anledning forslaget om kvinders ret til at underkaste sig lægevidenskabelig og farmaceutisk examen,

udtalte nemlig fakultetet (betænkning af 23de mai 1882) i bekymring for de norske kvinders «nervesystem, gemytsliv og kvindelighed» sig for, at adgangen til uddannelse som læger burde være lukket for dem.

Ogsaa det juridiske fakultet har enstemmig erklæret sig for, at loven ikke bør lægge hindringer iveien for kvinder med de fornødne kvalifikationer; i samme retning har det historisk-filosofiske fakultets pluralitet og 5 mod 5 medlemmer af det matematisk-naturvidenskabelige fakultet udtalt sig.

Det juridiske fakultet har imidlertid ogsaa erklæret, at *grundlovsforandring* (forandring i grundlovens § 92) er fornøden, forat kvinder kan faa adgang til kongelige embeder.

Om en kvinde, der har taget den juridiske embedsexamen, derved ligesom mænd har ret til at erholde autorisation som sagfører — ret til at møde for skranken og føre sag for andre — ansees tvilsomt. Sandsynligvis vil lovforandring — men selvfølgelig ikke grundlovsforandring — erklæres fornøden.

Derimod er der intet iveien for, at en kvinde kan erholde autorisation til at praktisere som læge, saasnart hun har aflagt den medicinske embedsexamen.

Et par gange har kvinder været indvalgt som medlemmer af kongelige kommissioner, første gang efter derom stillet andragende fra Norsk kvindesagsforening.

V.

Undervisning.

Den ældste almueskoleundervisning paa landet og i byerne. Dansk skole, latinskole, borger- eller realskole. Skoleloven af 26de juni 1889. Middel-skole. Skolekjøkkener. Amtsskoler. Examensret. Private pigeskoler. Adgang til universitetets examener. Adgang til de høiere skoler: Kvindelige studenter. Offentlige seminarier. Kgl. kunst- og haandverksskole i Kristiania. Kvindelige industriskoler. Statsunderstøttede landbrugsskoler. Tekniske skoler. Handelsgymnasiet i Kristiania.

Der er al grund til at antage, at medens de høiere skoler (de saakaldte latinske skoler i byerne), som omhandles i lovbogen, kun var bestemt for gutter, var den smule almueundervisning, der gaves, helt fra begyndelsen af bestemt for begge køn, skjønt det ikke udtrykkeligt omtales under de faa regler, lovbogen indeholder om denne undervisning. Af en forordning af 23de januar 1739 om *skoler paa landet* faar man bedre oplysninger. Ifølge denne skulde klokkerne beskikkes som lærere, hvor de dertil have de fornødne kundskaber, og alle børn, som var over 7 aar, skulde, idetmindste indtil de var 10 à 12 aar gamle, søge skolen. En instruktion for klokkerne og skolemestrene paa landet i Norge af samme dag bestemmer i sin § 1, at skolemesteren daglig

skal holde skole «for al ungdommen, drenge og piger, af de bøigder og gaarder, som ham ere anviste». Undervisningen skulde naturligvis være fælles for gutter og piger; dog skulde «drene sidde ved borde for dem selv, og pigerne for dem selv, adskilte ved et skillerum eller bolværk, saasom de ingenlunde maa sidde iblandt hverandre» (instruxens § 9). Undervisningsgjenstandene skulde være Luthers lille katekisme, forklaring, læsning samt, «naar forældrene det begiere», skrivning og regning (§§ 10 og 11).

Ifølge § 39 maatte ingen holde «dansk skole» paa landet (udtrykket bruges afvexlende med «fattigskole» og «friskole») «uden provstens eller sognepræstens vidende og samtykke, som især bør paaagte, at ingen landstrygere, kvinder, aftakkede soldater eller underofficerer dertil bruges, medmindre de selv kjende en saadan underofficer eller soldat eller skikkelig kone».

At forordningens bestemmelser ikke blev hurtig gennemførte, sees af flere plakater og reskripter. Ved reskript af 24de november 1764 til stiftsbefalingsmændene og biskoperne bestemmes der, at hvor skoleforsømmelser havde sin grund i forældres eller husbondsfolkernes uvillighed, skulde disse ilægges stigende mulkter; var skylden børnenes, skulde disse sættes i tugthuset, i Kristiansands stift istedet herfor i gabestokken $\frac{1}{4}$ time efter gudstjenesten en søndag. Skolemestrene skulde føre mandtal over skolepligtig ungdom og i dette arbeides udførelse kontrolleres af sogneprest og provst, der ogsaa skulde have opsyn med skolesøgningen.

Man søgte ogsaa at vække folkets interesse for skolen ved at give almuen selv del i skolens styrelse, og som der af senere reskripter synes at fremgaa, med heldigt resultat,

og ogsaa ved direkte pengebidrag søgte det offentlige at støtte kommunerne i deres bestræbelser for at oprette skoler.

Loven af 14de juli 1827 «angaaende almueskolevæsenet paa landet» betegner med hensyn til kvindernes undervisning i skolen neppe noget betydeligt fremskridt. Vel bestemte dens § 14, at hvor og naar omstændighederne tillode det, skulde skolekommissionerne og stiftsdirektionerne paase, at undervisningen baade gik videre end til de første elementer, og at den udstraktes til flere almennyttige gjenstande, hvorom i saadanne tilfælde skulde gøres indstilling til regjeringen, der skulde bestemme det fornødne. Det er vel imidlertid neppe rimeligt, at denne adgang til f. ex. at indføre kvindeligt haandarbeide i synderlig grad blev benyttet.

Den næste lov om almueskolen paa landet, lov af 16de mai 1860, indeholdt i § 12 den bestemmelse, at der, naar skolekommissionen fandt det hensigtsmæssigt, med kommunebestyrelsens samtykke kunde oprettes haandgjerningsskoler for pigebørn. Almueskolelovkomiteen af 1ste september 1858 udtalte sig om denne reform i sin indstilling paa følgende maade: «Den store betydning, kvindens dannelse har for samfundet, behøver ikke her at godtgøres; erfaringen viser paa altfor mange steder, hvilke ulykker kvindens forsømte opdragelse bringer over familien og derved tillige over samfundet. At haandgjerningsskoler erkjendes som et hensigtsmæssigt middel til at fremme den kvindelige dannelse, fremgaar af den omsorg, der i de lande, hvor skolevæsenet staar høiest, vises dette slags skoler.»

Loven af 1860 blev fra 1ste januar 1890 afløst af den nu gjældende lov af 26de juni 1889 om folkeskolen paa landet.

Byernes almueskolevæsen frembød lige til 1848, da for første gang undervisningsanstalterne i byerne blev ordnet efter fælles for det hele land gjældende lovregler, et meget broget billede. Overensstemmende med bestemmelserne i CHRISTIAN V's norske lov blev der lidt efter lidt oprettet saakaldte danske skoler (i modsætning til de latinske), fattigskoler eller friskoler. Naar disse skoler er oprettede, kan vanskelig oplyses, da de for de fleste af dem konfirmerede planer oftere viser, at skolerne allerede tidligere har bestaaet. At søgningen til skolerne ikke har været særdeles sterk, viser det ovennævnte reskr. af 24de november 1764, der ogsaa for byernes vedkommende paalagde skolesøgning fra det syvende aar af og fastsatte straf for forsømmelse.

Et kraftigt stød fremad fik byernes almueskolevæsen derved, at det ved reskr. af 17de april 1739 paalagdes kommissarierne for de latinske skoler at indkomme med forslag om de latinske skolers overgang til danske skoler i endel byer. I henhold til derom fremkomne forslag bestemtes det ved reskr. af 28de juni 1740, at de latinske skoler i Skien, Tønsberg, Fredriksstad og Fredrikshald skulde omdannes til danske skoler. Om Tønsbergs skole oplyses det forøvrigt i reskriptet, at den allerede i lang tid i virkeligheden ikke havde været andet end en dansk skole. De disse skoler tidligere tillagte legater og faste afgifter gik ligeledes over til de danske skoler, hvorved disse erholdt et bredere økonomisk grundlag.

I de øvrige byer i Agershus stift, Moss, Bragnæs, Strømsø, Laurvigen og Kragerø, var der allerede tidligere, oplyser reskriptet, oprettet danske skoler.

Den eneste by i stiftet, hvor den latinske skole bibeholdtes, var saaledes Kristiania.

De byer, hvor almueskolevæsenets ordning erholdt kgl. konfirmation, var følgende:

Trondhjem, Kongsberg, Stavanger, Farsund og Grimstad, Kristiansand, Kristiansund, Molde, Østerrisor.

Af de forskellige reskripter sees, at undervisningens omfang har været temmelig forskjellig paa de forskjellige steder. Medens den paa enkelte steder har indskrænket sig til den mest elementære undervisning, har den andre steder omfattet noget nær samme fagcyklus som de samtidige borgerskoler. Kvindeligt haandarbeide sees i flere skoler at have været undervisningsfag. Et enkelt sted har man ogsaa søgt at bibringe gutterne undervisning i haandarbeide, idet reskr. af 17de marts 1784 paalagde inspektørerne og forstanderne for den paa Strømsø i 1766 oprettede fattigskole at udvælge «de bekvemmeste af drenge- og pigebørnene» af skolen til vekselsvis den halve dag at erholde undervisning i det der anlagte bomuldsspinderi. — Hvor gutter og piger har været undervist sammen, hvad man har søgt at undgaa, hvor det var muligt, har de som regel været anvist hver sin del af værelset, overensstemmende med, hvad der ved frd. af 1739 blev paabudt for landsskolens vedkommende.

Foruden de ovenomhandlede almindelige almueskoler, har der i byerne ogsaa været andre almueskoler, saasom søndagsskoler (hvor der forskjellig fra de nuværende søndagsskoler undervistes i almindelige skolefag), haandgjerningskoler, asyler, stiftelser osv., i hvilke der delvis har været givet fællesundervisning, delvis kun undervisning for gutter

eller piger. Antallet af disse var i 1837 og 1840 37 og 46 med 79 og 119 lærere og 1812 og 3153 børn.

Som en mellemting mellem «de danske skoler» og de latinske skoler, hvilke sidste ikke optog kvindelige elever, oprettedes der i slutningen af forrige aarhundrede og begyndelsen af dette i flere byer borger- eller realskoler, der for det meste ligesom almueskolerne var bestemte saavel for gutter som for piger. Endel af disse skoler fik sine planer konfirmerede. Dette var saaledes tilfældet med følgende byer:

Kongsberg, Bragernæs, Østerrisør, Fredriksstad, Arendal og Skien.

Foruden de ovenanførte fandtes der ogsaa endel private borgerskoler, det vil sige skoler, hvis ordning ikke var fastsat ved lov. Denne omstændighed var dog ikke til hinder for, at saadanne skoler kunde erholde offentlig understøttelse. Disse skoler har paa en undtagelse nær været fællesskoler. Antallet af samtlige borger- og realskoler var i 1840 20 med 63 lærere og elevernes antal 785 gutter og 121 piger.

Folkeskolen blev for byernes vedkommende ordnet paa en ensartet maade ved lov af 12te juli 1848 om almueskolevæsenet i kjøbstæderne. Loven omfattede saavel gutter som piger. Undervisningsfagene var læsning og forstandsøvelser, religion, sang, skrivning, skriftlæsning og regning. Skolekommissionen skulde ved siden af den lovbefalede undervisning, naar omstændighederne tillod det, bl. a. drage omsorg for at faa en haandgjerningsskole, navnlig for pigebørn, sat i forbindelse med almueskolen.

Saavel folkeskolen paa landet som i byerne er fuldt tidsmæssig reorganiserede ved de tvende love desangaaende af

26de juni 1889. Undervisningen er ifølge disse tvungen i 7 aar for alle børn, saavel gutter som piger i alderen fra paa landet 7—15 aar og i byerne $6\frac{1}{2}$ —15 aar. Undervisningsgjenstandene er kristendomskundskab, norsk, regning, skrivning, sang, jordbeskrivelse, historie, heri indbefattet kjendskab til vor borgerlige samfundsordning, samt naturkundskab med grundtræk af sundhedslæren.

I byskolen er desuden haandarbeide, legemsøvelser og tegning tvungne fag, medens de i landsskolen skal være undervisningsgjenstande i den udstrækning, som omstændighederne tillader. Skoletiden er paa landet mindst 12 uger aarlig, hvilket ugetal, naar antallet af børn er lidet, kan nedsættes til 10 eller endog 9 uger. I byerne holdes skolen det hele aar, alene afbrudt af ferier, hvis regelmæssige varighed er 12, undertiden 16 uger. Der skal gives 24 timers undervisning ugentlig, men antallet kan dog i 1ste afdeling (alderen fra 7—10 aar) og 3die afdeling (alderen fra 12—14 aar) nedsættes til 18 timer ugentlig. Der kan ved den lovbevalde undervisning forbindes en frivillig, der paa landet ikke maa overskride 6 uger aarlig, og i byerne ikke maa forøge den samlede undervisning til mere end 30 timer ugentlig. Paa landet kan der ogsaa til folkeskolen føies en fortsættelsesskole, hvis varighed kan udstrækkes fra 1 til 6 maaneder.

Skolen ledes af et skolestyre, der bestaar af en prest, et medlem af formandskabet (paa landet ordføreren) og saa mange af kommunebestyrelsen (herredsstyrelsen) valgte medlemmer, som den selv bestemmer, samt paa landet desuden en lærer eller lærerinde og, naar der handles om en brugsskole, vedkommende brugseier. Til at føre tilsyn med

skolen har lovene etableret et tilsynsudvalg, der paa landet bestaar af et af skolestyrets valgte medlemmer som formand samt tre medlemmer valgte af vedkommende skolekreds, i byerne af 2 af skolestyrets medlemmer, deriblandt en prest, samt tre af de skolesøgende børns forældre valgte medlemmer. Som lærebøger i kristendomskundskab maa kun bruges de af kongen godkjendte. I andre fag har skolestyret frie hænder til at vælge, naar blot ikke vedkommende bøger nedbryder agtelsen for statens love eller kirkens bekyndelse.

I 1890 blev der ved Sandefjords folkeskole oprettet et «skolekjøkken» til uddannelse i huslig økonomi for pigerne, og senere er saadanne kurser tilknyttet folkeskolerne i følgende byer: Kristiania (3), Trondhjem, Drammen, Fredrikshald, Moss, Stavanger, Vardø, Laurvik, Horten, Skien, Kragør, Bergen og i enkelte bygder. Bestræbelserne gaar nu ud paa at faa huslig økonomi fra frivilligt til tvungent fag for pigerne i sidste skoleaar i folkeskolen.

Som en fortsættelse af folkeskolen, væsentlig beregnet paa voxen ungdom af begge kjønn, findes der rundt om i landets forskjellige amter saakaldte amtsskoler, i regelen et par i hvert amt, samt private skoler, folkehøiskoler, hvis kurser er af forskjellig varighed, som oftest varierende mellem et par maaneder og henimod et aar.

Den udvikling, vort høiere skolevæsen i dette aarhundrede har været gjenstand for, er først i den senere tid ogsaa kommet den kvindelige undervisning til gode. Som tidligere nævnt, havde pigebørn ogsaa som regel adgang til borger- og realskolerne, derimod ikke til kathedralskolerne, de eneste lærde skoler, der ved aarhundredets begyndelse

fundtes i landet. Der oprettedes i tidens løb flere lærde skoler samt offentlige middelskoler i mindre byer, der skulde forberede til optagelse i de øverste klasser i de lærde skoler; ogsaa disse var alene forbeholdt mandlige elever. Da der i flere tilfælde paa de steder, hvor saadanne skoler oprettedes, tidligere bestod borgerskoler, blev følgen, at disse sidste undertiden gik over til at blive blot borgerpigeskoler under kommunalt styre eller helt nedlagdes, hvorved det ganske overlodes til det private initiativ at skaffe pigebørnene en højere uddannelse end den, almueskolen kunde give. At selv hvor kommunen vedligeholdte borgerpigeskolen, denne ikke i alle henseender kunde blive saa godt udstyret som ønskeligt, naar vedkommende kommune samtidig skulde bidrage til en højere skoles drift, er ganske naturligt.

Efterat lov om offentlige skoler for den højere almen- dannelselse har fastslaaet en afgangsexamen for middelskolen, der nærmere blev ordnet ved reglement af 20de april 1872, og denne examen dels i det praktiske liv har faaet betydning som en nødvendig betingelse for opnaaelse af forskellige livsstillinger eller for adgang til videre uddannelse paa forskellige omraader, dels i den almindelige mening er bleven anset som en nødvendig afslutning paa den almindelige højere skoledannelse for ustuderede — er lidt efter lidt de kommunale borgerskoler omdannede og udvidede med middelskoleafgangsexamens krav for øie og har søgt og erholdt examensret. Hvor borgerskolerne fremdeles var fællesskoler, er denne omdannelse ogsaa kommet pigebørnene tilgode, idet de fremdeles har haft adgang til de nye middelskoler. Kirkedepartementet udtalte sig dog i en skrivelse af 18de mai 1885 mod en fuldt gennemført fælles-

undervisning i middelskolen, idet departementet antog, at denne som regel burde ophøre efter gennemgaaelsen af 5te middelskoleklasse, og at der senere burde meddeles pigerne undervisning i et to-aarigt efterkursus til suppleren af den foregaaende undervisning og til repetition. Middelskolekurset for piger vilde saaledes blive syvaarigt. Departementet har dog ogsaa tilladt, at piger helt har nydt samme undervisning som gutter. Examensret er ogsaa efter ansøgning tilstaaet private pigeskoler, naar deres virksomhed har været fundet tilfredsstillende (se lov af 15de juni 1878 § 2). Ved den samme lovs § 1 bestemtes det ogsaa, at fordringerne i matematik for kvinder, der vil underkaste sig middelskolens afgangsexamen, skulde indskrænkes noget i forhold til de ved lov af 1869 og regl. af 1872 fastsatte fordringer.

Den undervisning, som var at erholde i de smaa private pigeskoler, som længe har eksisteret i byerne, var vistnok som regel lidet værdifuld. De større private pigeskoler lededes tidligere ikke sjelden af udenlandske damer, mens det nu næsten udelukkende er norske kvinder eller mænd, der staar i spidsen for dem. I de sidste 30—40 aar har de private pigeskoler taget et stort opsving, og kurser for højere kvindelig undervisning er sat i forbindelse med flere af dem. De eksisterer forøvrigt i alle størrelser og paa forskellige programer og er selvsagt af høist forskelligt værd.

Foranlediget ved, at en kvinde ansøgte om at faa tage studentexamen, blev der for odelstinget 1882 fremsat privat forslag om, at der maatte gives kvinder adgang til at underkaste sig examen artium og examen filosoficum. Forslaget bifaldtes mod én stemme, og lov af 15de juni 1882 aabner vort universitet for kvinderne. Følgen heraf er bleven, at

kvinder efter ansøgning er optagne som elever ved flere af de offentlige høiere skoler saavel i middelskolen som i gymnasierne. I den første tid skede dette ved kgl. resolution for hvert enkelt tilfælde. Men ved kgl. resolution af 22de decbr. 1885 bemyndigedes kirke departementet til, indtil en endelig ordning af spørgsmaalet om pigers forberedelse til middelskole- og studentexamen kan træffes, at give piger adgang til optagelse som elever ved de offentlige høiere almenskoler, hvor saadant antages at kunne ske uden væsentlige ulemper for undervisningen. I skrivelse af 11te septbr. 1886 udtalte departementet, at hvor en offentlig skole tilfredsstillende krav, som den ovennævnte resol. opstiller som betingelse for pigers adgang til skolen, og departementet i henhold dertil har tilladt optagelse, vil senere speciel ansøgning for hvert enkelt tilfælde ikke være nødvendig. Tre af de offentlige skoler, nemlig Kongsbergs, Lillehammers og Aalesunds, er helt gaaet over til fællesskoler; Kongsbergs skole har alene middelskole, medens de 2 sidstnævnte ogsaa har gymnasium.

Ogsaa enkelte private gutteskoler har optaget kvinder i gymnasierne. Og siden 1884 er der i Kristiania under en kvindes ledelse sat igang en nu fuldt organiseret fællesskole med middelskoleexamen og examen artium som maal.

Endelig er kvindelige studenter ved lov af 14de juni 1884 med hensyn til adgang til at underkaste sig universitetets examener, til at tage akademiske grader samt, forsaavidt ikke særegne bestemmelser er til hinder derfor, til at nyde godt af de universitetet tillagte legater og stipendier ligestillede med mandlige studenter.

Fra 1882 og indtil nu har 103 kvinder taget examen artium, nemlig 26 paa latinlinjen og 77 paa reallinjen. En af disse har senere taget juridisk embedsexamen og en real-lærerexamen. Adskillige har opgivet studierne paa grund af giftermaal, endel paa grund af erhverv, væsentlig lærerindevirksomhed, og andre har af økonomiske grunde foreløbig opgivet studierne. Af dem, der fortsætter, studerer de fleste, nemlig 15, medicin. 10 af disse har taget første afdeling af medicinsk examen og tjenestegjør paa hospitalet. Inden aarets udgang vil Norge ogsaa faa sin første kvindelige cand. med. Et par af de kvindelige medicinere har trods giftermaal fortsat studierne. 3 damer studerer til juridisk embedsexamen og 2 filologi. Nogle faa af de kvindelige studenter er afgaaet ved døden.

Efterat kvinder ved lov af 22de mai 1869 har faaet adgang til folkeskolens lærerposter, og der ved reglement af 1ste november 1872 var fastsat prøver for kvindelige lærere, blev der ogsaa oprettet statsunderstøttede uddannelseskurser med disse prøver som maal. Efter den nye lov om seminarier og prøver for folkeskolens lærere og lærerinder af 14de juni 1890 har imidlertid kvinder erholdt adgang til de offentlige seminarier i lighed med mænd og har at aflægge samme examen som disse. Væsentlig beregnet paa dem, der er ansatte i skolens tjeneste eller agter at søge saadan ansættelse, har der i de senere aar været afholdt kurser for kvinder i gymnastik, haandgjerning og huslig økonomi samt fælleskurser i tegning.

Aaben for kvinder saavel som for mænd er den af det offentlige bekostede kgl. kunst- og haandverksskole i Kristiania. I forskellige dele af landet findes der 5 statsunder-

støttede kvindelige industriskoler, ligesom der ogsaa paa forskjellige steder findes lignende uden statsunderstøttelse.

De statsunderstøttede *landbrugsskoler* i de forskjellige amter er forudsatte kun at skulle søges af mænd og har heller ikke været besøgte af kvinder. — Ved statens høiere landbrugsskole paa Aas har en kvinde været tilstaaet adgang i haveafdelingen. Staten har en havebrugsskole i Nedenæs amt, der kun er bestemt for mandlige elever.

De tre tekniske statsskoler i Kristiania, Bergen og Trondhjem, hvis planer er approberede af departementet for de offentlige arbeider, skal oprindelig ogsaa kun være bestemt for mandlige elever, dette er imidlertid ikke altid direkte udtalt i planerne. De kommunale tekniske aftenskoler, der har statsbidrag, besøges heller ikke af kvindelige elever.

I 1879 aabnede det af Kra. kommune oprettede handelsgymnasium for mænd et eftermiddagskursus til merkantil uddannelse for kvinder, en foranstaltning, som er blevet til overordentlig gavn for norske kvinder. Gymnasiet modtager i stedse stigende antal kvindelige elever fra alle kanter af landet.* Kurset er dog blot etaarigt, tilbage staar at udvide det til toaarigt i lighed med eller maaske sammen med formiddagskurset for mænd.

* Det er af interesse at omtale, at ved *Coiumbus-udstillingen* i Genua iaar erholdt ved dens afdeling for bogholderi og handelsregning Kra. Handelsgymnasium tre sølvmedaljer af 10 saavel for kvindelige som mandlige elevarbeider i konkurrence med de fleste europæiske lande.

VI.

Social stilling.

I det gamle haavamaal findes en strofe, hvori der advares mod at tro paa møens ord og kvindens tale, «ti paa rullende hjul blev dem hjertet skabt og svig i brystet lagt».*

Dette udbrud bør imidlertid heller tages som et vidnesbyrd om, at den art mandlige pessimisme, der er en frugt af selskab med daarlige kvinder, er meget gammel ogsaa i Norden, end som en karakteristik af norske eller nordiske kvinders sindelag i sin almindelighed. Af sagaernes skildring faar man nemlig heller det indtryk, at styrke og varighed i følelse, enten det gjaldt hengivenhed eller had og hev, var et karakteristisk træk hos kvinderne. Begrebet «sagaens kvinder» kalder i det hele frem for en moderne nordmands bevidsthed et billede i den store stil.

* Meyjar orðum
skyli manngi trúa
né því er kveðr kona,
þviat á hverfanda hveli
váru þeim hiortu skopuð
ok brigd i brióst umlagið.

Daadskraft, ubøielig vilje og behersket ro finder man ikke mindst hos kvinderne. Gjennem vore moderne digteres behandling af de gammelnordiske motiver er denne kvinde-type blevet poetisk belyst og almindelig kjendt, men de enkelte karakterer i deres hele styrke og intensitet kan man blot faa begreb om gennem sagaernes egen fremstilling.

At kvinderne heller ikke gav mændene noget efter, naar det gjaldt de gamle nordmænds blideste dyder, vennehæder og gjæstfrihed, illustreres ogsaa ved eksempler. Der fortælles saaledes om den norske kvinde GEIRRID, der fra Haalogaland drog over til Island og nedsatte sig der, at hun byggede sin stue tvært over den alfare vei, selv satte hun sig saa i døren paa en stol og indbød alle reisende, hvis vei faldt der forbi, og bevertede dem paa det bedste.

Det siger sig selv, at kvindelighed i selvstændigere og høiere forstand ikke kunde finde udvikling og faa udslag i et samfund, hvor vikingdaad er det høieste ideal, hvor faderherredømmet raader uindskrænket, og hvor religionen præger sind og sæder med sin haardhed. Af de mest udpræget mandlige egenskaber ser vi en gjenspeiling hos kvinderne. De er mændenes medhjælp. De ægger mænd til drik og ægger dem til strid, og i den ældste tid deltager kvinder med mænd i kamp.

Naar der tales om de gamle nordmænds agtelse for kvindekjønnen, maa dette ogsaa tages betinget og relativt — i forhold til andre lande og andre racer, da det kan have sin berettigelse. At det ikke har stukket dybt med respekten, ser man af den retsopfatning, at det ikke var anset ulovligt for gifte mænd at have anerkjendte elskerinder,

mens utroskab fra hustruens side straffes paa det strengeste. Her som overalt viser det sig, at kristendommen, hvor den har faaet trænge igjennem, har været kvindefrigjører og ligestiller. Efter kristendommens indførelse belægges utroskab fra mandens og fra kvindens side med samme straf.

Noget østerlandsk opdragelsessystem har aldrig trængt ind i Norge hverken i hedensk eller kristelig tid. Der herskede frihed i omgang mellem mænd og kvinder baade i yngre og modnere alder, baade mellem ugifte og gifte. — Ved tingene, hvor man fulgte sine frænder, ved lege, ved gjæstebud, ved bretspillet o. l. var der den bedste anledning til at træffes og stifte bekendtskaber. Ægteskaber, grundlagt paa gjensidig tilbøielighed, kunde saaledes stiftes, men dette gik vistnok ikke ofte for sig. Det var den faderlige myndighed, der havde den afgjørende stemme, der for kvindernes vedkommende var saa streng, at de kunde tvinges til ægteskab ganske mod sin vilje. Blot undtagelsesvis overlodes vistnok ægteskabet helt til hendes eget frie valg, om det end maaske ikke var saa sjeldent, at hun selv og hendes moder blev taget med paa raad. Var faderen ikke i live, saa var broder eller den nærmeste mandlige slægtning «giftingsmand». Ogsaa i dette stykke blev efter kristendommens indførelse kvinderne befriet fra noget af den tvang, som hvilte paa dem, idet giftingsmandens ret efterhvert indskrænkes betydelig. Ved fæstemaalet skulde nemlig ifølge kristenretterne kvinderne selv i vidners overvær give sit lydelige samtykke til forbindelsen, «efterdi det af Gud er forbudet, at nogen mand fæster en mø eller kone mod hendes vilje». Efter nonneklostrenes stiftelse kunde ogsaa kvinder ty til disse, naar de vilde unddrage sig giftermal.

Forøvrigt har rimeligvis de tilfælde, hvori kvinder er optraadt oppositionelt i disse spørsmål, været meget sjældne. Hvor energisk og myndig de end kunde optræde i flere anliggender, saa antages de at have været passive, hvor det gjaldt kjønsforholdet.

Man kan i sagaerne finde gribende skildring ogsaa af stor erotisk følelse hos kvinderne, og det har nok hændt, at erindringen om «den udvalgte» har levet under et paa tvungent langt ægteskab. Men hovedindtrykket blir dog, at kvinderne ikke har givet sig synderlig af med at være vælgende, de har ladet sig tage eller bortgive. Og naar hustruen var ilde tilfreds med giftemaalet, skal det oftest have været, fordi hendes mand ikke var af saa god byrd, stilling og anseelse, som hun kunde ønske. Ved ægteskabsindgaaelsen har antageligvis i det hele følelsen havt lidet at sige; ogsaa mændene pleiede at tage venner og frænder med paa raad i giftemaalssager, og «fornuftpartier» var uden tvil den store regel. De egenskaber, der blev taget hensyn til ved valg af en brud, var da god byrd, gode frænder, dygtighed i husholdningen og endelig godt udseende og passende alder. Skilsmisse var i ældste tid let at erholde, især fra mandens side, paa tildels temmelig vilkaarlige grunde og skal ikke have forekommet sjældent. Paa den anden side har man flere eksempler paa stor hengivenhed mellem ægtefæller og troskab ind i døden.

Pigebørnenes opdragelse gik især ud paa de færdigheder, som kunde gjøre dem til dygtige husmødre. Man har antaget, at søm, vævning o. l. ogsaa kunde læres i klostrene. Fornemme kvinder syslede især med brodering og kunstig vævning. Undertiden oplærtes kvinder ogsaa til læger.

Mens alt det udvendige ved husets styrelse paalaa manden, raadede konen inden huset og her temmelig uindskrænket. Hun skulde føre husholdningen og have opsyn med gaardens kvindelige tyende samt passe, at de kvindelige arbeider i huset blev rigtig udført. Nøglerne baaret ved siden var tegn paa denne husmoderlige værdighed. Det kvindelige tyende hjalp ogsaa til med markarbeidet, især ved høiingen. Det paalaa forøvrigt husets kvinder at stelle for husets mandfolk i alle maader. Ved maaltiderne sørgede de for mændenes opvartning, og det ser ikke ud til, at kvinderne har siddet ordentlig tilbords, kun hos høvdingerne og de rigeste bønder skede undtagelser i saa henseende.

Denne virkekreds og mange af de gamle sæder og skikke har for de norske kvinders vedkommende vedligeholdt sig lige ind i vort aarhundrede, idetmindste paa landsbygderne. Slægt efter slægt har de ført det samme ensformige liv med den strenge natur og de haarde vilkaar omkring sig — isoleret og stilfærdig og med lidet af aandelige impulser har de levet. Og hvad der har været af evner og karakter, har historien ikke baaret synderlig frem i lyset. Norges kvinder har, sammenlignet med de fleste andre landes, grebet lidet ind i sit folks politiske historie. Det gamle Norges kvinder tegner sig for vort syn i klare konturer. Ved middelalderens slutning og ogsaa senere udover øiner man af og til noget af de samme kraftige linjer, indtil de efterhvert udviskes og forsvinder. Faa kvindenavne stiger frem i historien og intet saa lysende, at det uvilkaarlig drager folkets tanker og sind til sig. I vore nabolande Sverige og Danmark finder man i det samme tidsrum be-

rømtre kvindenavne. Forøvrigt er det jo i disse aarhundreder mest paa tronerne, ved hoffene og inden de mægtige slægter, kvinder i det hele finder raaderum for sin politiske begavelse og anledning til aandsudvikling — saa vort folks politiske forholde kan maaske give forklaring nok.

Men til vort folks poetiske liv har kvinderne givet sit bidrag. Som hos andre folkefærd har kvinden ogsaa hos os spillet en rolle i folkedigtningens uskrevne og navnløse litteratur. Kvindernes andel i denne digtning kan ifølge moderne forskeres fremstilling betegnes som en tredobbelt. Først og fremst er det en *bevarende* virksomhed, kvinderne har udfoldet til bedste for den nedarvede folkepoesi. I det store og hele er det — ialfald i senere tider — snarere kvinderne end mændene, som har været bærere af folkedigtningen. Baade eventyret og den gamle folkevise fra middelalderen skylder i saa henseende kvinderne meget. Ligesom Danmarks haandskrevne visebøger fra det 16de, 17de og 18de aarhundrede i regelen er samlede og skrevne af danske damer, er det ogsaa hos os først og helst kvinderne, som har gjemt de gamle overleveringer i sin hu og forplantet dem fra slægt til slægt. De optegnelser, som i vort aarhundrede er gjort af viser og eventyr her i landet, stammer i overveiende grad fra kvindelige læber.

Denne bevarende virksomhed har naturlig ført med sig en *formende* og *prægende*. Det har været iagttaget, at de kvindelige fortællere ikke alene i foredrag, men ogsaa i opfatning og fremstilling af karaktererne, navnlig af de kvindelige karakterer i eventyrene, skiller sig ikke lidet fra de mandlige fortællere. De egenskaber, som nærmest karakteriserer kvindernes fortællemaade, har saaledes udfyldt

mændenes, og de har derved givet sin indsats i folkedigtningens kunstneriske udformning.

Men kvinderne har ogsaa i folkedigtningen været ligefrem *producerende*. Der er nogle arter af den folkelige digtning, hvor dette direkte kan paavises. Det er stevet, barnerimet og vuggevisen, sanglegen og kreaturlokken. Især barnevisen og stevet. Ved barnevisen ligger det i sagen selv, at det er i moderforholdet, den har sin rod, og at ingen anden end en mor kan være digteren. En og anden af barneviserne lader sig ogsaa virkelig signere, lader sig føre tilbage til *den* mor, paa hvis læber den blev til. Og mens barnevisen og vuggevisen er opstaaet hos mødrene, har stevet skudt sin fineste blomst i de unge jenters kreds. Det «gamle» stev er i det væsentlige uddød, men det «nye» stev lever og skyder friske skud den dag idag, navnlig i Sætersdalen og Telemarken. Hidtil skal der af forskellige samlere være optegnet mellem fem og ti tusen. Og i denne digtning har ifølge vore første autoriteter paa dette omraade kvinderne en andel, som er mændenes overlegen i henseende til kvalitet, muligens ogsaa i kvantitet.

Det fortjener at nævnes, at ogsaa i den strenge *norrøne skaldedigtning* tog kvinderne del. Der nævnes omkring 20 kvinder som digtere i sagatiden (deraf dog nogle mythiske). De fleste af dem antages at have været, hvad vi vilde kalde leilighedsdigtere, men enkelte virkelig at have optraadt som digterinder. Af flere af dem har sagaerne bevaret et eller andet vers.

Men ogsaa paa andre virksomhedsfelter har kvinderne ved sin poetiske og kunstneriske evne indlagt sig fortjeneste af vor nationalitets frodige udvikling. Den smag og opfind-

somhed, de har nedlagt i sit arbeide, kan t. ex. idag give impulser til en moderne national kunstindustri. I det hele har vistnok de tidligere generationers kvinder i al stilhed givet et langt større bidrag til vor aandskapital, end den populære opfatning medgiver, og jo mere nyere undersøgelser trænger ind i dunkelheden, desto mere vil dette forhaabentlig kunne paavises.

Vi har seet, at kristendommens indførelse bragte forandring i *lovene* til fordel for kvinderne, og hvor udvortes opfatningen af dens lære end i regelen maatte være, saa har den ikke kunnet undgaa at paavirke *sindene* i lignende retning. — Enkelte straalere maa have trængt smeltende og besjælende ind over de gamle nordmænds mandige og kolde livsbetragtning.

Det ser ogsaa ud, som om katolicismen havde med sig ind i landet mere af sin kvindedyrkelse end sit kvindehad. Jomfru MARIA, den «miskundsome og nedladende», kom til at staa for sindet høit ophøiet over selve den hellige kong OLAF, og man hører paa den anden side intet om, at den retning fik indpas, der i kvinden saa repræsenteren for al synd og onskab.

Riddervæsenet har paa den anden side trængt for lidet ind i landet til at kunne paavirke opfatningen synderlig.

De første nonneklostre oprettedes i Norge i det 12te aarhundrede. Mange fra barn af indviede nonner har der rimeligvis ikke været i Norge, derimod blev klostrene til alderdomsforsørgelse for mange. I det hele maa de i sin bedste tid have været til gavn for kvinder af alle aldre, idet de ydede dem et virkefelt og beskyttelse under haarde og urolige forholde. Der var tillagt klostrene store jordegods

— op til flere hundrede gaarde, og om de norske abbedisser end ikke naaede til saadan indflydelse som f. ex. nogle af deres britiske kollegaer og heller ikke var saa uafhængige, idet stiftets biskop ofte greb ind i nonneklostrenes anliggender, saa var det dog ganske anselige «offentlige stillinger», de indehavde som de nærmeste styrere af disse hierarkisk-demokratiske smaasamfund.

Man faar gjennem flere beretninger indtryk af, at enkelte klostre ved reformationens tider var i stort forfald og indre opløsning, men den voldsomme maade, de blev opløste paa — gjennem ulovlige inddragninger af jordegodserne — maa ikke desto mindre have været uheldbringende. Det berettes, at da Birgittinernonnerne fik ordre til at forlade Munkeliv kloster og flytte til Allehelgens kirke i Bergen, lystrede de ikke befalingen. Ingen flyttede til Allehelgens kirke. Abbedissen selv femte negtede at forlade klostret, og to nonner drog til Vadstena og fortalte, at alle de øvrige søstre var udjagede af Munkeliv af lutheranerne, og at de fleste af dem havde tyet til «deres slægtninge omkring i landet». — Ved en forordning om nonneklostre af 1ste august 1545 gives der nærmere forskrifter til ordning af de gjenværende nonners stilling og kaar, men disse kom ikke udaf det med de nye verdslige egennyttige forstandere, og klostrene tømtes snart. I 1540 melder lensherren paa Akershus saaledes, at Gimsø kloster er tomt. «Alle nonner var uddragne med egen fri vilje og gifte, saa nær som en gammel nonne, som ei vilde gifte sig, dog var hun og da uddragen med egen fri vilje og opholdt sig hos sine venner.»

Og giftermaal eller ophold hos slægtninger og venner

er da ogsaa fra den tid og til langt ind i vort aarhundrede den forsørgelse, kvinder væsentlig har været henvist til i vort land.

Reformationen blev indført i landet paa en brutal og udvortes maade, og det ser ikke ud til, at den i de første led har bragt med sig nogen større sympati for kvindeskjønnet. Kort efter klostrenes ophævelse begynder hexeprocessernes tid og varer langt ned igjennem det 17de aarh. Mange kvinder blev anklaget og dømt for udøvelse af trolddom og hexeri, og mere end en blev halshugget og brændt, mens der knap skal findes eksempler paa, at mænd blev anklaget og straffet for trolddom. Vort land har saaledes spillet med i disse eiendommelige scener i kvindeundersørelsens drama, scener, som man vistnok endnu ikke har forstaaet at faa frem i den rette belysning.

Den stigning i oplysning og sæder, som dog tilsidst ogsaa i vort land maatte blive en følge af protestantismens seier, har ganske vist forberedt grunden for kvindernes sag, og konfirmationen — indført ved en forordning af 13de januar 1746 — maa regnes for at have været til speciel gavn for kvinderne, idet den fordrede læsekyndighed af kvinde som mand og paa en maade hævder fællesundervisningens princip ved en offentlig kirkehandling.

Men paa den anden side har der gjort sig sterkt hemmende og forsnevrende indflydelser gjældende.

Samtidig med, at den kristelige oplysning udbredes, kommer kvinderne i sterkere afhængighed af presterne. Og den norske lutherske kirkes prester og lærere har desværre gjennem tiderne fundet det at være sin pligt at bruge bogstavens vaaben til at ihjelslaa eller sløve kvindernes selv-

følelse og lægge aaget tyngre paa deres nakke end nogen-
sinde tidligere. Skjæbnsvangert i saa henseende har det
paabudte vielsesritual været. Det skriver sig fra 1685 og
er dannet efter det mønster, som LUTHER gav i sin «Trau-
büchlein». Det indeholder foruden lydighedsformaningerne
til kvinderne fra PAULI breve ogsaa syndefaldsforbandelsen
fra første mosebog. Det er en ædlere opfatning af ægte-
skabets væsen de gamle kristenretter fremholder. «Gud
selv forordnede ægteskabet,» heder det her, «i paradiset mel-
lem mand og kvinde, førend de faldt i synden, derfor syn-
der den svare, der ikke farer rettelig med det og over-
holder det omhyggelig.»

Der kan spores en sterk religiøs trang hos de norske
kvinder, og ved den første store nationale kristelige be-
vægelse i vort land, *haugianismen*, fra slutningen af forrige
og indover dette aarhundrede viser der sig spirer til kvinde-
emancipation, idet ogsaa kvinder optræder som forkyndere,
men det blir kun til isolerede fænomener og fører ikke til
nogen reisning fra kvindernes side mod presternes for-
mynderskab.

I litteraturen vinder i det 17de aarh. en salmedigterske
navnkundighed, og ogsaa i det 18de og indover vort aarh.
finder vi kvinder, hvis fromhed giver dem mæle og faar
dem til at løfte lidt paa vingerne, eller hvis almensans
tvinger dem til at lægge sin erfaring frem for en større
kreds, hvis literære talent i det hele faar dem til at vove
sig et par skridt udenfor de stummes leir, men paa grund
af de trange forholde faar det ikke store dimensioner.

Et eget lyst skjær spredes over det dunkle billede, ved
at vor store forfatterhøvding LUDVIG HØLBERG staar frem som

en absolut hævder af kvindernes frigjørelse og kønnenes ligestillethed. Skarp og genial virkelighedsagttagelse som han var, synes det ikke at vidne ilde for de kvinder, han havde lært at kjende i sit fædreland, at hans ideer og meninger efterhvert formede sig i den retning. HOLBERG opholdt sig i sin ungdom i Bergen og Kristiansand. Her i kjøbstæderne artede livet sig livfuldere og intelligentere for kvinderne. Efterhvert ser vi ogsaa lidt af de europæiske strømninger og tanker — mest over England — naa frem til patricierfamiliernes kvinder, i ethvert fald som mode-retninger. Ved aarhundredets begyndelse spiller saaledes damerne inden de selskabelige og literære kredse i Kristiania en ganske betydelig rolle, om end den indflydelse, de udøvede, har været temmelig overfladisk og kortvarig.

En ganske liden kreds af verdensdamer blir ogsaa en smule begunstiget i henseende til undervisning dels gennem ophold i udlandet, dels ved private informatorer; man ser endog, at der til forelæsninger, som foranstaltes, blir indbudt et begrænset antal damer. Men *i det store taget* gaar familiernes hele energi med til at faa *sønnerne* frem i verden.

At døtrene var familiens, ligesom kvinderne var landets stedbørn, at de ved de haarde omgivelser og den stadige suggestion om underkastelse var ført ind i en resignation, grænsende til aandelig lamhed, at en mængde baade gifte og ugifte kvinder førte et tungt, trangt og aandsfattigt liv, og at deres trældom ikke mindst i sjælelig henseende var stor — det var der adskillige vidnesbyrd om, men vidnesbyrdene blev først tolket med sandhedens kraft, da en kvinde midt i aarhundredet løftede sin røst og talte stedbørnernes sag. Dermed fik ogsaa det gjenfødte Norge det første store

kvindenavn, CAMILLA COLLETT, indskrevet i den dunkle grund i saa rene og dybe træk, at det ikke vil udviskes.

Men da er ogsaa dawningens tid inde. Atter taler de norske forfatterhøvdinger kvindefrigjørelsens sag, og som vi ser lovgivningen skridt for skridt gennemføre reformer og den høiere dannelse aabne sine porte for kvinderne, saaledes ser vi ogsaa opfatningen efterhvert omforme sig til gunst for kvinderne.

Dette skyldes foruden tidsretningen i det hele og de enkelte geniale og ædelmodige mænd kvinderne selv. Selv har de ført sin sag med ord og handling. Kvindenavn stiger frem i kunst og literatur, og som et udmerkende træk for vort fædreland kan det fremhæves, at de alle slutter sig til kvindefrigjørelsens sag. Ingen norsk kvinde af talent og udpræget intelligens har stillet sig haanende og fiendtlig ligeoverfor arbeidet for kvindernes sag, hvad vi fra andre lande har seet eksempler paa.

Ogsaa den norske mandlige ungdom maa siges at have vist kvindesagens principer hyldest. Ved de store festligheder i anledning CAMILLA COLLETTS 8ode fødselsdag 23de januar 1893 hylledes jubilanten bl. a. om formiddagen ved et kvindetog, det første, landets hovedstad har seet, og om aftenen ved et fakkeltog af studenter efter derom fattet *enstemmig* beslutning i studentersamfundet.

Mange af de store reformer af politisk, økonomisk og moralsk natur, der er mest fornødne, vil først kunne gennemføres og i det hele reaktion kunne hindres ved kraftig og samlet optræden fra kvinderne selv. Her er imidlertid maaske ikke de lyseste udsigter for den nærmeste fremtid, idet de norske kvinder efter den lange isolation og aandelige

uvirksomhed endnu *i det store taget* viser liden interesse for sociale anliggender og ikke stor lyst eller evne til association undtagen paa kirkelige felter. Hvis i det hele kvinde-reisningen i vort land skal faa det rette præg og den rette styrke, maa landbefolkningens og byernes kvinder komme i mere forstaaelsesfuld rapport med hinanden, og i den retning er der endnu kun gjort smaa tilløb.

Af foreninger med socialt program, der er i virksomhed, maa først nævnes *Norsk kvindesagsforening*. Den blev stiftet den 28de juni 1884 i Kristiania. Dens program gaar ud paa at skaffe «norske kvinder den dem tilkommende ret og plads i samfundet». Baade mænd og kvinder er medlemmer. Der blev umiddelbart efter stiftelsen dannet filialer i Bergen og Trondhjem, som senere har skilt sig ud som særskilte foreninger for disse byer.

I 1887 begyndtes udgivelsen af «*Nylænde*», et 14-dagligt tidsskrift, organ for norske kvinders interesser. Mange brochurer er ogsaa udgivet af foreningen, og foredrag af kvinder og mænd holdes flere gange aarlig. Ved forskellige leiligheder har foreningen holdt møder, fattet resolutioner og gaaet ind til myndighederne med andragender, der har været medvirkende til forbedringer i kvindernes stilling. Gjennem Norsk kvindesagsforening er der ogsaa anledning for ubemidlede kvinder at erholde fri undervisning i forskjellige fag. — Formandspladsen indehaves for tiden af en kvinde, ligesom «*Nylænde*» fra dens udgivelse har haft en kvindelig redaktør.

Norsk kvindesagsforening havde ikke specielt sat kvindestemmeret paa sit program, og en *kvindestemmeretsforening* blev derfor stiftet i december 1885 i Kristiania. Kun kvinder

er medlemmer. Dens opgave er at skaffe norske kvinder stemmeret paa samme betingelser som mænd, altsaa for tiden stemmeret for de kvinder, der opfylder grundlovens nugældende stemmeretsbetingelser.

I den senere tid er der stiftet foreninger med samme program i flere byer og bygder.

For *afholdssagen* har flere kvinder virket gennem foredrag o. l. De spredte kvindeforeninger, der tidligere var i virksomhed, har nylig sluttet sig sammen til et større: *Norske kvinders totalafholdsselskab*, der staar i forbindelse med kvindernes verdens-totalafholdsforening.

Ogsaa for *fredssagen* har enkelte kvinder de sidste 5, 6 aar søgt at vække interesse gennem offentlige foredrag og gennem pressen, men tanken synes endnu ikke at have grebet manges sind med synderlig kraft. *Forsvarssagen* har derimod fundet mange ivrige tilhængere blandt kvinderne, og mange kvindeforeninger til dette formaal er i virksomhed landet rundt.

For faginteresser er der nu endel foreninger i gang blandt kvinderne. Saaledes har t. ex. folkeskolens lærerinder foreninger rundt i landet, og i Kristiania har den kvindelige handelsstand sluttet sig sammen i en forening.

Den første sammenslutning blandt arbeiderstandens kvinder skede i 1889, da *fyrstikpakkernes* dannede en forening. Senere har *hanskesømmerskerne* stiftet en forening og for kort tid siden syerskerne. En tjenestepigeforening blev stiftet for endel aar siden, men er for tiden ude af virksomhed.

I henseende til kvinders erhverv og økonomiske stilling, saa viser der sig her lignende tendenser som i Europa for-

øvrigt, om de end virker paa et mindre felt end i mange andre lande, idet Norge er et land med forholdsvis liden fabrikdrift og udviklet industri. Men ogsaa her har den moderne forcerede industrielle udvikling afsat sine virkninger, idet den har ladet husarbeidet synke i pris eller revet kvinderne det ud af hænderne og kastet dem *uforbere*dt ind i mange livserhverv, hvor de maa trække de allerkorteste straa under kampen for tilværelsen. Inden storproduktionen er de ledende og betydelige stillinger med faa undtagelser i mænds hænder. Kvinderne er henvist til det laveste arbejde, ofte med den usleste løn. Og ogsaa til det elendigst betalte arbejde er der i massevis af kvinder som ansøgere, naar det blot er i hovedstaden eller de større byer. Et af tidens sørgeligste fænomener — i alle lande! Men i vort land gjælder dette kvinder af alle samfundslag. Hos os har man ikke behøvet at føre nogen lang kamp mod fordommen mod lønnet arbejde som lidet «damemæssigt», det har været altfor velkomment for de allerfleste familier af alle lag, at døtrene ogsaa har kunnet bidrage til erhvervet. Men under disse forholde er arbeidet udenfor hjemmet for mange kvinder blevet et bierhverv, ikke et livserhverv; dette bidrager meget til at trække lønningerne ned og øger konkurrancen paa en unaturlig maade. Kvindearbeidet har i det hele altfor meget tilfældighedens og foreløbighedens præg. Endnu er det kun i liden maalestok, kvinderne erholder faguddannelse, og endnu lægger de fleste forældre ikke tilnærmelsesvis det alvor, den kraft og den offervillighed for dagen, naar det gjælder at udruste døtre for livserhverv, som sønner. Det er t. ex. ikke sjældent, at man i samme familie, hvor sønnerne underholdes, indtil de har

faaet alle sine universitetsexamener, betragter døtrene undervisning afsluttet, naar de har gennemgaaet et étaarigt høiere kursus, og lignende forhold gjentager sig gennem alle lag. — Ægteskabet som *forsørgelse* staar endnu i baggrunden og hemmer energi i arbeidet for vore unge piger, mens ægteskabet som fremtidsmaal virker som en impuls og en drivfjær til arbeide for vore unge mænd. — Betænker man saa, at endnu er kvinder udelukket fra mange stillinger, og at udvandringen fra vort land rekruteres langt mindre af kvinder end af mænd — saa blir der forklaringsgrunde nok til, at der er et overmaal af kvinder som ansøgere til de poster, som er at erholde.

Ifølge foreløbig statistisk opgave var der 1ste januar 1891 af arbejdende personer over 15 aar i Norge 619 105 kvinder og 535 920 mænd. Disse var saaledes fordelt efter livsstilling (hovedgrupper):

I. Offentligt arbeide og privat immaterielt erhverv:

Kvinder 7 478,

Mænd 19 451.

II. Jordbrug, fædrift, skovdrift, fiskeri:

Kvinder 87 120,

Mænd 297 332.

III. Grubedrift, bergverksdrift, industri:

Kvinder 50 160,

Mænd 127 292.

IV. Handel, omsætning og samfærdsel:

Kvinder 15 130,

Mænd 76 100.

V. Husligt arbejde samt erhverv og arbejde af ubestemt, ikke nærmere betegnet art:

Kvinder 459 217,

Mænd 15 745.

Følgende undergrupper er ogsaa af interesse at anføre:

Under hovedgruppe I.

<i>Ved undervisningen</i>	3 873	kvinder,
i bygderne	1 514	»
i byerne	2 359	»
deraf i Kristiania	865	»
<i>Literær og kunstnerisk virksomhed</i>	411	kvinder,
i bygderne	39	»
i byerne	372	»
deraf i Kristiania	246	»

Under hovedgruppe II.

<i>Jordbrug og fædrift</i>	85 517	kvinder,
i bygderne	84 830	»
i byerne	687	»
deraf i Kristiania	84	»
<i>Havedyrkning og gartneri</i>	208	kvinder,
i bygderne	100	»
i byerne	108	»
deraf i Kristiania	50	»

Under hovedgruppe III.

<i>Fabrikindustri</i>	7 805	kvinder,
i bygderne	3 194	»
i byerne	4 611	»
deraf i Kristiania	3 099	»

<i>Haandverksindustri</i>	4 303	kvinder,
i bygderne	2 076	»
i byerne	2 227	»
deraf i Kristiania	1 059	»
 <i>Smaaindustri</i> (saasom vask, strygning, søm, spinning, vævning for egen regning, søm hos andre m. m.)	37 901	kvinder,
i bygderne	23 284	»
i byerne	14 617	»
deraf i Kristiania	4 527	»

Under hovedgruppe IV.

<i>Handel og pengeomsætning</i>	9 060	kvinder,
i bygderne	1 403	»
i byerne	7 657	»
deraf i Kristiania	2 880	»
 <i>Ved herbergering og bevertning</i>	4 833	kvinder,
i bygderne	1 003	»
i byerne	3 830	»
deraf i Kristiania	1 594	»

Hvad lønningerne angaar, saa foreligger der ingen fyldestgørende statistik, og det er blot rent antydningvis, man kan anføre gennemsnitsløn eller minimums- og maksimumsløn.

Man har anslaaet, at gennemsnitslønnen for fabrikarbejdere skal være kr. 1 pr. dag, for dagarbejdere for egen kost kr. 1,20 i byerne, kr. 1 paa landet.

Syersker lønnes efter to systemer, som dagsyersker og som styksyersker. Ved kjolesømetablissemeter bruges ude-

lukkende dagsyersker. Dagsyersker tjener fra kr. 1—1,50, undtagelsesvis op til kr. 1,80; styksyersker fra kr. 4,50 til kr. 12 pr. uge. Bestyrerinder ved større syfabriker lønnes fra kr. 80—150 pr. maaned. Maskinstrickersker fortjener fra kr. 6—15 pr. uge. Selvstændig arbejdende sypiger og vaskekoner i Kristiania er opgivet at erholde kr. 1,20 + kost pr. dag.

For kvindelige butikbetjente er gennemsnitslønnen blevet anslaaet til kr. 45 pr. maaned. Forøvrigt er lønnen høist varierende. Som begynderløn betales undertiden kr. 20 maanedl., og undtagelsesvis gaar lønnen op til kr. 100.

For kasserersker i butikker antages gennemsnitslønnen at være kr. 40 pr. maaned. Lønnen skal kunne gaa ned lige til kr. 15 og blot i sjeldne tilfælde naa over kr. 80 pr. maaned.

Til butik- og almindelige kassererposter fordres som regel ingen uddannelse, men ved ansættelse paa de større handelskontorer foretrækkes i de sidste aar de kvinder, der har faaet merkantil uddannelse, og det er sagt, at der i den senere tid skal være tendenser inden forretningsverdenen baade til at anvende damer i mere betroede stillinger og til at give bedre lønninger. Ganske enkeltvis er kvinder ogsaa begyndt at benyttes som handelsreisende. Den almindelige begyndergage paa handelskontorer er kr. 500—600 aarl., der for enkelte stiger op til kr. 1800. Arbejdstiden er oftest 7—8 timer daglig. Undtagelsesvis lønnes kvindelige kontorister efter samme maalestok som mandlige. I private banker, forsikringsselskaber o. l. er lønningsforholdene nogenlunde de samme, dog maaske noget mindre varierende og i forhold til arbejdstidens længde gennemsnitlig endel højere.

Lærerindeløningerne paa private skoler for hel post, 5 timer, gaar fra kr. 50—100, undtagelsesvis under og over. For enkelte timer i specielle fag kan lærerinder erholde samme løn som lærere.

I guvernanternes kaar er der i de allersidste aar indtraadt en betydelig forandring. Tidligere var konkurrancen om disse poster saa stor, at flere tilbød sig til dem blot for «frit ophold paa landet», nu skal der ofte være adskillig vanskelighed ved at skaffe sig guvernanter. Gjennemsnitslønnen er derved steget til kr. 200 aarlig og alt i huset. Den uddannelse, der fordres, er høist forskjellig, fra middel-skoleexamen til studentexamen, og de bedst uddannede kan naa til kr. 400 aarlig.

Aarsagen til dette er vistnok for en del at søge i den almindelige tendens til indvandring til hovedstaden, som i vort land synes at være stærkest for kvindernes vedkommende. Man klager paa landet meget over, at det er vanskeligt at faa kvindeligt tyende. Lønningen for tjenstepiger antages at være gennemsnitlig kr. 80 aarl. paa landet, i byerne kr. 90, forøvrigt meget varierende; dygtige tjenstepiger i Kristiania kan erholde kr. 160 aarlig, undtagelsesvis mere. For husjomfruer og husbestyrerinder i større huse varierer lønnen fra kr. 180 til kr. 300 aarl. + frit ophold.

Mangel paa oplysning, paa opdragelse, hjemløshed eller sørgelige hjemlige forholde, arbejdsløshed og den lave betaling af kvindearbeidet driver i vort land som i andre lande mange kvinder, lige fra de er børn, over i usædelighed og prostitution.

Ogsaa i vort land har prostitutionen i de større byer ved administrative forholdsregler været politireguleret, og

de indskrevne kvinder underkastet regelmæssig visitation. Mod denne ordning reiste der sig imidlertid i Kristiania en stadig voxende opinion, som resulterede i, at den autoriserede prostitution blev ophævet i Kristiania i 1887 og senere ogsaa i Trondhjem og Bergen.

Der forberedes forøvrigt, som omtalt, for tiden en ny almindelig borgerlig straffelov for kongeriget Norge, der ogsaa vil indeholde bestemmelser til forebyggelse af offentlig usædelighed og venerisk smitte. Man faar haabe, det vil lykkes lovgivningen at finde et system, hvorefter kvinderne og de fattige, forsømte og uheldig stillede vil blive behandlede med samme mildhed og overbærenhed som samfundets øvrige borgere.

I 1859 grundlagdes et magdalenaasyl i Kristiania af en kvinde. Siden 1881 er sædelighedsforeninger i virksomhed i Kristiania og Bergen og efterhvert i flere byer.

Mens det er kvinderne, som mest fylder kirkerne og viser størst religiøs interesse, er enhver selvstændigere virksomhed inden kirken negtet dem, og ogsaa vore dages teologiske autoriteter stiller sig med faa undtagelser fiendtlig mod kvindeemancipationen.

Da for endel aar siden en ny alterbog for den norske kirke var under udarbeidelse, hævdede der sig vægtige kvindørøster for en forandring af vielsesritualet. Man udtalte bl. a., at i evangeliets aand og ikke med en forbandelse burde foreningen mellem kvinde og mand indvies. Men da den nye alterbog udkom, viste det sig, at der var talt for døve øren.

I alterbogen af 7de april 1688 heder det: Din attraa skal være til din mand, men han skal være din herre.

I alterbogen af 1ste december 1889 er det korrigeret til. Til din mand skal din attraa være, og han skal herske over dig — en sproglig forandring altsaa, der ikke formilder.

Paa et stiftsmøde i Kristiania i november 1888 fattedes enstemmig en resolution om, at det ikke tilstedes kvinder at tale offentlig — for menigheden.

Det teologiske fakultet har ogsaa, som omtalt, kommet med en udtalelse om, at det ligger i sagens natur, at adgang til at blive præster inden vor kirke maa stænges for kvinderne.

Tiltrods for dette begynder ogsaa i vort land kvinder mere og mere at samle sig om kvindelige bibelfortolkere og religiøse lærere. En afdeling af verdensforeningen: *Unge kvinders kristelige samfund* virker saaledes meget for ordets forkyndelse.

For *missionsgjerningen* har norske kvinder længe lagt overordentlig interesse og offervillighed for dagen. Flere kvinder er arbejdere ved missionsstationerne, og en mængde kvindemissionsforeninger, mindre og større, er i virksomhed rundt omkring i landet. Men disse kvindeforeninger indtager ingen stilling i «det norske missionselskabs» administration. Kvinderne er ikke deputerede til kredsforstillingerne og kan saaledes ikke vælges ind hverken i kredsstyrelserne eller hovedstyrelsen.

Diakonissevirksomheden tog sin begyndelse i Norge i 1868. Der er nu en stor diakonisseanstalt i Kristiania til oplærelse og underhold af diakonisser med et dertil hørende sygehus. Anstaltens arbejdsfelt strækker sig over hele landet. Der udsendes søstre til hospitaler, sygehuse, klinikker, asylter, fattighuse og fængsler og til private huse. Ved

menigheds- og fattigpleie er flere i virksomhed, og enkelte er udsendt til den lutherske kirkes missionsstationer. Ifølge aarsberetning for 1892 var der fra diakonissehusets oprettelse — forstanderinden iberegnet — indtraadt 557 søstre, og tilhørende diakonissehuset i 1892 var 305 søstre — prøvesøstre og elever iberegnet. Fra 1893 er ogsaa sat i gang et étaarigt uddannelseskursus i sygepleie for «troende kvinder af den dannede klasse», hvorved kan opnaaes et testimonium i sygepleie, uden at eleven forpligter sig til at blive diakonisse eller overhovedet til at vie sig til sygepleiegjerningen. — Nogen anden fast institution til uddannelse af sygepleiersker findes ikke. Ved rigshospitalet i Kristiania har kurser i sygepleie været i gang, men blot leilighedsvis efter initiativ af direktøren, naar der har vist sig mangel paa sygepleiersker. Imidlertid har en norsk afdeling af verdensforeningen «*det røde kors*» nylig omorganiseret sig, og gennem den vil der blive anledning for kvinder, som ønsker det, til at faa fuldstændig uddannelse i sygepleie.

Inden de katolske menigheder i vort land har flere kvinder — af fremmed nationalitet — viet sig til sygepleie.

I henseende til rent filantropiske foretagender i *større stil* maa de norske kvinder siges at have vist ringe initiativ sammenlignet med kvinderne i de fleste andre lande. Det har ingenlunde manglet paa velgjørenhed enkeltvis og ogsaa samlet mod bestemte formaal, men dette har mest skeet under mænds, især presters, ledelse og væsentlig i de gamle spor. Dog viser der sig i de allersidste aar mere tendens blandt kvinderne til selv at organisere sig om filantropiske formaal.

I 1874 blev af kvinder i Kristiania grundlagt en læse-

forening for kvinder, og senere er eksemplet fulgt i flere byer. Læseforeningen i Kristiania har nu et bibliotek paa 5000 bind. — I 1861 stiftedes en forening for kvindelig haandverksdrift, hvorigjennem Kristiania kvindelige industriskole senere er grundlagt. — I flere foreninger og almengavnlig institutioner grundlagt af mænd har kvinder adgang, og i enkelte vælges de ind i styrelserne. I «arbejderakademiforeningens» bestyrelse har der saaledes været kvindelige medlemmer helt fra dens stiftelse (1885). Der findes i landet endel stiftelser, legater og selskaber, specielt til fordel for kvinder og kvindelige interesser.

Efter foreløbig statistisk opgave var den 1ste januar 1891 Norges (tilstedeværende) folkemængde: 1 988 674.

	Deraf kvinder	1 037 384,
	» mænd	951 290.
I bygderne . . .	kvinder	783 882,
	mænd	741 161.
I byerne . . .	kvinder	253 502,
	mænd	210 129.
Deraf i Kristiania	kvinder	80 984,
	mænd	67 229.

Antallet for hele riget af gifte kvinder var 326 082,
 —»— » mænd » 315 419.

Antallet af de i 1891 fødte (levendefødte) var:
 af kvindekjøn 30 017,
 » mandkjøn 31 704.

Antallet af de i samme aar døde var:

af kvindekjøn . . .	17 365,
deraf ved selvmord	22,
af mandkjøn . . .	17 491,
deraf ved selvmord	91.

Følgende statistiske opgave for de sidste 10 aar vil vise, at det ved siden af den større dødelighed blandt det mandlige køn er udvandringen, der bringer kvinderne i numerisk overvægt i landet:

Udvandring til lande udenfor Europa.

Aar.	Mænd.	Kvinder.	Tilsammen.
1883	12 358	9 809	22 167
1884	8 044	6 732	14 776
1885	7 272	6 709	13 981
1886	8 611	6 547	15 158
1887	12 714	8 027	20 741
1888	13 138	8 314	21 452
1889	7 076	5 566	12 642
1890	5 878	5 113	10 991
1891	7 784	5 557	13 341
1892	10 119	6 930	17 049

At der af den tilstedeværende folkemængde var 10 663 flere gifte kvinder end gifte mænd, kan delvis forklares ved, at sømandsstanden er saa talrig repræsenteret i landet. Efter den tidligere omtalte opgave over arbejdende personer for 1891 ernærede 27 037 mænd sig ved søfart, skibsfart og baadfart.

Efter opgave for 1890 var der af straffældte personer 2603,
 deraf mænd 2 174,
 » kvinder 429.

I «Strafanstalten for kvinder» (i Kristiania) hensættes de til strafarbejde dømte kvindelige forbrydere for hele riget. De øvrige straffældte kvinder udstaar sin straf — forsaavidt den ikke udsones ved bøder — i rigets distriktsfængsler. Følgende tabel over fangeantallet i strafanstalten for kvinder viser, som man ser, sterk nedgang for de sidste 10 aar:

30te juni	1883	241
— »	1884	226
— »	1885	181
— »	1886	189
— »	1887	184
— »	1888	181
— »	1889	176
— »	1890	157
31te decbr.	1891	133
— »	1892	115

Som statistisk resultat kan det tilsidst være af interesse at omtale, at mens dødeligheden blandt gifte mænd er betydelig mindre end blandt ugifte, er for kvindernes vedkommende forholdet omvendt, idet dødelighedsforholdene indtil over 40-aarene stiller sig ugunstigere for gifte end for ugifte kvinder. Inden den aldersgrænse altsaa, da de fleste barnefødsler finder sted. Forøvrigt skal de sidste aar vise noget færre procent dødsfald med barnefødsel som aarsag end tidligere.

Hvad sundhedstilstanden i sin almindelighed angaar,

saa mener man ogsaa at spore en smule fremgang; dette gjælder da saavel mænd som kvinder. For kvindernes vedkommende vil sygdomsprocenten rimeligvis aftage betydelig, eftersom gymnastik og legemsudvikling faar en større plads som et led af opdragelsen; i denne henseende har man hertillands staaet meget tilbage, t. ex. for vort naboland Sverige. Paa den anden side begynder friluftsliv og sport, især vintersport, der maaske vil styrke den yngre slægt mere end noget andet, at komme i høi kurs blandt kvinderne her hjemme. Og vi har i vort land alle betingelser for, at den kan udvikles og komme kvinderne til gode. Kvinderne bindes i det hele mindre af konventionelle regler, har mere frihed i ydre og selskabelig henseende end i de fleste andre lande i Europa. Kvinder og mænd i by og bygd omgaaes hinanden frit og ligefremt.

Kvinder og mænd faar ogsaa efterhvert flere aandelige interesser fælles. Hvor mange reformer i henseende til kvindernes retslige og sociale stilling der saaledes endnu staaer tilbage, saa kan man dog have sikkert haab om, at folkets dannelsesniveau ved hjælp af de fremskridt, som allerede er gjort, vil stige betydelig.

Og man har ogsaa grund til at tro, at bevægelsen — nogle smaabugtninger tiltrods — i det hele vil være stadig fremskridende, og at det saaledes mere og mere vil lysne over landet.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

in
the Library on
stamped below.

www.libtool.com.ca A fine is incurred
beyond the specific

Please return promptly.

Cancelled

4777/11/11/10 2
OCT 4 1975 H

FEB 1975
\$18 7003
MAR 24 76 H

CHARGE

www.libtool.com.cn

